SOSIAL ØKONOMEN

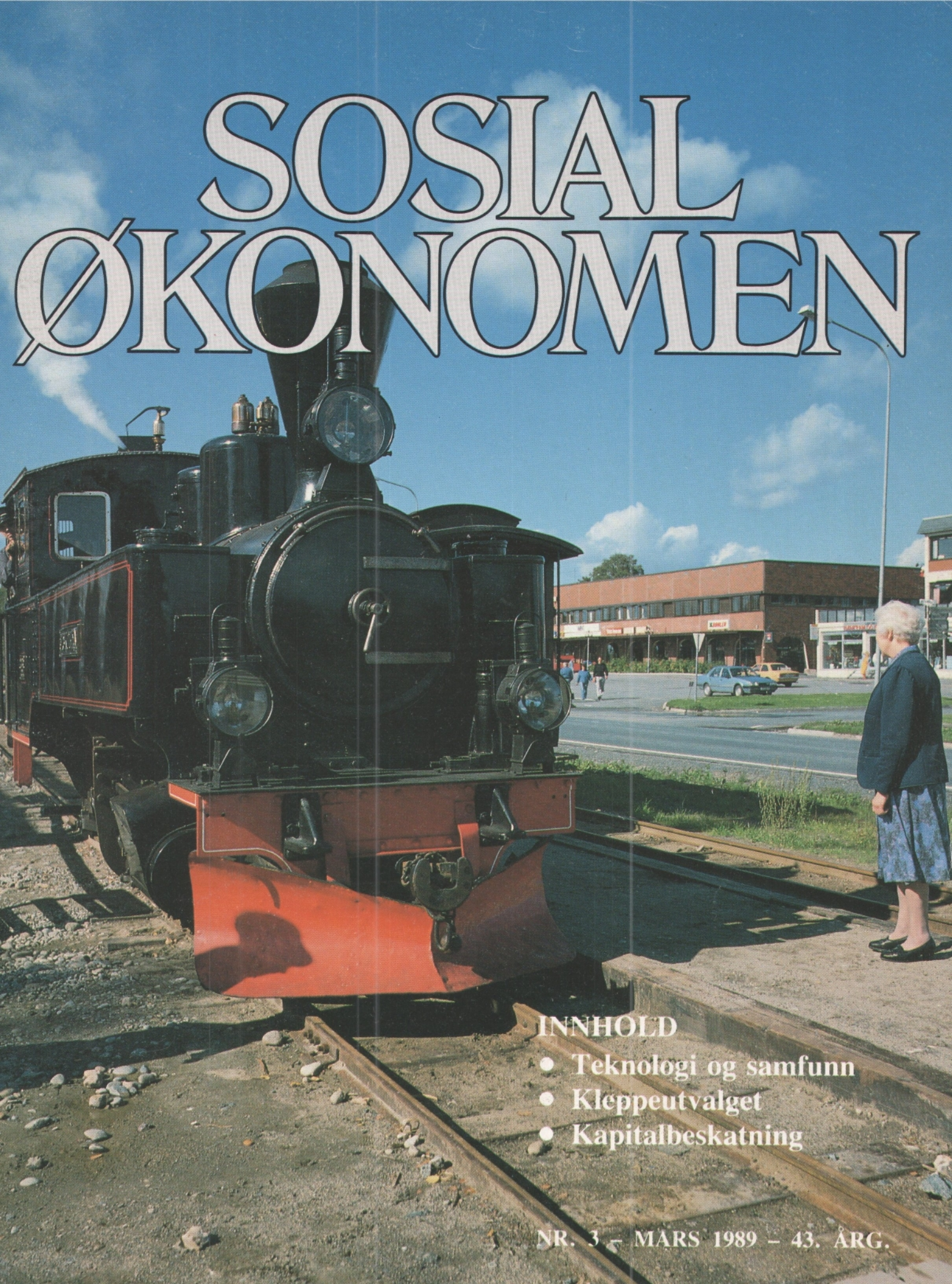

INNHOLD

- Teknologi og samfunn
- Kleppeutvalget
- Kapitalbeskatning

NR. 3 – MARS 1989 – 43. ÅRG.

Næringsøkonomisk Institutt *The Institute of Industrial Economics*

Næringsøkonomisk Institutt (NØI) i Bergen er en frittstående institusjon for anvendt, næringsøkonomisk forskning. Instituttet er en direkte fortsettelse av Industriøkonomisk Institutt (IØI) som ble etablert ved Stortingsvedtak i 1974. Fra 1. januar 1989 har instituttet endret navn og vedtekter, og har derved fått utvidet sitt arbeidsområde fra industriøkonomi til næringsøkonomi. NØI er samlokalisert med Norges Handelshøyskole, og har et utstrakt samarbeid med NHH-miljøet.

Arbeidet ved NØI er i stor grad rettet mot beslutningsorienterte problemstillinger. Instituttstaben, som består av vel 30 medarbeidere, hvorav 23 med universitets- og høyskole-eksamen, arbeider i nær kontakt med oppdragsgivere i næringslivet og forvaltningen.

Virksomheten ved NØI finansieres ved en egen bevilgning over statsbudsjettet (7 millioner kroner i 1989) og ved oppdragsinntekter og salg av publikasjoner (7,4 millioner i 1989).

DIREKTØR

Stillingen som direktør for Næringsøkonomisk Institutt er ledig. Instituttets nåværende direktør har ledet virksomheten i to åremålsperioder, og ønsker å gå over i annen stilling i løpet av 1989. Styret søker nå hans etterfølger.

Direktøren er instituttets daglige leder og er ansvarlig for den faglige og administrative ledelsen og den utadrettede virksomhet. Stillingen er et åremål (5 år) med mulighet for fornyelse.

Stillingen ønskes besatt av en person med høy vitenskapelig kompetanse, erfaring fra anvendt økonomisk forskning og god kjennskap til norsk næringsliv. Vedkommende må ha evne til å lede og inspirere en tverrfaglig medarbeiderstab.

Det tilbys gode lønns- og pensjonsbetingelser og et godt og inspirerende arbeidsmiljø.

Nærmere opplysninger om stillingen kan fås ved henvendelse til styrets formann, avdelingsleder Juul Bjerke i telefon (02) 40 16 40 eller direktør Arne Selvik i telefon (05) 95 06 60.

Søknad vedlagt curriculum vitae og utvalgte vitenskapelige arbeider bes sendt

NÆRINGSØKONOMISK INSTITUTT,
BREIVIKEN 2,
5035 BERGEN-SANDVIKEN

snarest og senest innen 15. april 1989.

Innhold

Nr. 3 1989 – 43. årg.

KLEPPEUTVALGET:

2
ARNE JON ISACHSEN:
Penger og kreditt i
en omstillingstid

8
ASBJØRN RØDSETH:
Penger og kreditt i
en omstillingstid

11
STEINAR STRØM:
Feilmelding om
gjeldsrenter

Artikler:

12
FRANCIS SEJERSTED:
Teknikk og samfunn

17
VIDAR CHRISTIANSEN:
Hva er optimal
kapitalbeskatning?

Månedens bøker

23
The Fatal Equilibrium
av Marshall Jevons

24
Nye forskningsrapporter

Forsidebilde:
Birger Areklett,
Samfoto as

SOSIALØKONOMEN
ISSN 0038-1624

Norsk økonomi på vei ut av uføret?

I 1986 og 1987 var innenlandsk bruk av varer og tjenester vesentlig høyere enn disponibel inntekt i Norge. Dermed økte vår gjeld overfor utlandet kraftig. I 1986 falt oljeprisen drastisk og det ble på nytt slått fast at den norske økonomien er svært sårbar overfor endringer i oljemarkedene. I løpet av de siste to årene har en derfor vært nødt til å stramme til i den økonomiske politikken. Gjennom de siste månedene har vi av politikerne fått høre at vi er på riktig vei. Det er imidlertid grunn til å stille spørsmål om hvor langt vi er kommet.

Norges underskudd på vare og tjenestebalansen overfor utlandet ble redusert fra omlag 12 milliarder kroner i 1987 til omlag 4 milliarder i 1988. Samtidig økte imidlertid gjelden overfor utlandet med omlag 27 milliarder kroner på grunn av rente og stønadsbalansen og omvurderinger av fordringer og gjeld. Vare og tjenestebalansen ble bedret dels som følge av en kraftig økning i produktprisene til den tradisjonelle eksportrettede industrien. dels som følge av en viss volumoppgang i denne industrien og dels som følge av nedgang i import til konsum og investeringer. Økningen i arbeidsledigheten i denne perioden har kommet som følge av stagnasjon eller nedgang i konsum og investeringsvareetterspørselen rettet mot importkonkurrerende og skjermet sektor.

Volumveksten i tradisjonell eksportrettet industri har stoppet opp som følge av at kapasitetstaket er nådd bl.a. i metallsektoren. På grunn av stor forskjell i marginale og gjennomsnittlige kostnader vil det neppe være lønnsomt å etablere særlig mye ny kapasitet. Prisene på produktene har trolig også passert toppnivå. Med fortsatt stram økonomisk politikk gjør dette at en ikke kan forvente særlig økning i BNP fra 1988 til 1989. Eventuelle vekstimpulser kan komme gjennom en mer ekspansiv politikk der konsum og investeringsvare-etterspørsel er drivkreftene, men dette vil svekke handelsbalansen. En kan også tenke seg økt produktivitet og dermed økt konkurranseevne på eksportmarkedene og i importkonkurrerende næringer, men dette vil neppe bidra vesentlig på kort sikt. Det er vanskelig å se at det har skjedd noen vesentlig strukturendring i norsk økonomi det siste året. Så langt har en kun fått økt ledighet i skjermet og importkonkurrerende virksomheter og noe høyere kapasitetsutnytting i eksportrettet industri. Det gjenstår å se om den økte ledigheten vil muliggjøre omstillinger eller om sysselsettingstiltak vil hindre dette.

Blant deltakere i den økonomiske debatten hevdes det at vi må få økt satsing på konkurranseutsatt næringsliv på bekostning av skjermet sektor. Mange har en tendens til å nytte konkurranseutsatt sektor som synonym for eksportrettet virksomhet. Det synes også å vær en misoppfatning om at løsningen på ledighetsproblemet vil være økt sysselsetting i denne sektoren. La oss derfor minne om at det idag er sysselsatt om lag 50 000 i eksportrettet norsk industri. Det er ingen grunn til å tro at denne industrien *direkte* skal kunne bidra til å løse ledighetsproblemet. Den økonomiske politikken må ta sikte på å forvalte ressursene slik at kapasiteten og lønnsomheten i konkurranseutsatt næringsliv øker, men ikke for å øke sysselsettingen i konkurranseutsatte næringer. Økt produksjon og lønnsomhet i disse næringene vil imidlertid gi landet råd til å sysselsette flere i skjermet sektor. Det er flere eksempler på at en ikke fremmer slik omstilling i den økonomiske politikken.

Regjeringen går inn for å selge 500 GWh av den frigjorte kraften ved Norsk Jernverk til et ferrolegeringsprosjekt for å få etablert 150 arbeidsplasser. Prisen på kraften er satt til 7 øre/kWh. I forhold til utbyggingskostnadene for ny kraft, og vi bygger faktisk ut ny kraft i Norge idag, representerer dette subsidier på om lag 550 tusen kroner per arbeidsplass per år. Tilsvarende gjelder for flere av arbeidsplassene en prøver å få etablert i ruinene av jernverket. For å belyse hvor alvorlig dette er kan en anta at en tilbød de ledige i Mo i Rana 1 million kroner hver mot at de selv skaffet seg arbeid. For staten ville denne investeringen vært inntjent på 2 år, i forhold til regjeringens alternativ, altså en meget gunstig investering. For de ansatte ville dette opplegget også være svært fordelaktige. Bare ved å heve rentene av dette beløpet kan de ha en tilnærmet full årsinntekt. I en situasjon med stor oppmerksomhet omkring forurensninger og energibruk er det også meget betenkelig at en setter igang industriprosjekter som kun er levedyktige med subsidiert energi.

Endel av regjeringens opplegg for plassering av ledige innebærer at de tiltaksplasserte vil inngå i et konkurranseforhold til deler av norsk næringsliv og dermed kunne bidra til flere ledige. Dette kan etterhvert bli til mer eller mindre permanente ordninger. Det en da vil ha oppnådd er at de samme jobbene utføres til lavere kostnader for bedrifter og kommuner da tiltaksplasserte er forutsatt å ha lavere inntekt enn tradisjonelt tilsatte. Etterhvert har en antakelig også oppnådd en økt andel offentlig «ansatte». Det er vel tvilsomt om dette er tiltenkt. En har imidlertid nå en glimrende anledning til å få utført viktige samfunnsoppgaver som ellers ikke ville bli gjort. Med stor ledighet i anleggsbransjen kunne en for eksempel få gjennomført betydelige miljøinvesteringer i kommunale renseanlegg raskere enn ellers.

I mellomtiden øker prisene på olje, og gjennom den gunstige virkningen på handelsbalansen bidrar dette til å opprettholde inntrykket av at vi er på riktig vei.

Redaktøren

Aktuell kommentar:

Penger og kreditt i en omstillingstid

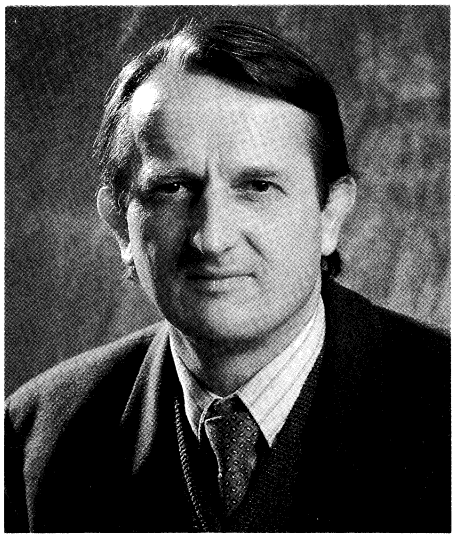

Arne Jon Isachsen

Et bredt sammensatt utvalg har produsert en utredning med få særmerknader. En mer markedstilpasset penge- og kredittpolitikk går som en rød tråd gjennom de 240 sidene. Ambisjonsnivået i den økonomiske politikken bør reduseres. Markedets selvregulerende mekanismer bør få større spillerom. Færre statsbanker, tilknytning til EMS og en omlegging av skattesystemet er forhold de besluttende myndigheter må ta stilling til. Valutareguleringen bør ikke «videreføres særlig lenge». Det gjenstår å se om vurderingene og konklusjonene i en solid utredning blir skikkelig formidlet til politikerne. Det er nødvendig for at de tiltak som her foreslås, skal bli omsatt til praktisk politikk.

AV
ARNE JON ISACHSEN*

1. INNLEDNING

Et utvalg bestående av 17 medlemmer og med 3 sekretærer har hatt 19 møter på 20 måneder. Sluttproduktet foreligger nå som NOU 1989:1, en utredning på 11 kapitler og 240 sider. I tillegg er det 12 vedlegg pluss en ordliste på tilsammen nye 224 sider.

Utvalget hadde en bred politisk sammensetning. Per Kleppe, tidligere finansminister i Norge og generalsekretær i EFTA, ledet arbeidet. Arent M. Henriksen fra SV og Juul Bjerke fra LO representerte venstresiden i utvalget, mens Trond Reinertsen i Den Norske Bankforeningen vel er å finne på den høyre side i det økonomisk-politiske bildet. Også solide byråkrater var med i utvalget, som ekspedisjonssjef Svein Gjedrem i Finansdepartementet og direktør Jarle Bergo i Norges Bank. Det akademiske innslaget sto professor Erling Steigum fra Norges Handelshøyskole for.

Om man med to ord skulle karakterisere konklusjonene som utvalget kommer til, måtte ordene være «Mer marked». Med en såpass tung venstreside i utvalget er det forbausende få merknader til konklusjonene som utvalget trekker. Reinertsen ønsker å trappe ned subsidiene i statsbankene. Henriksen og Bjerke har noen flere merknader, men ingen av merknadene gjør dem til utbrytere i utvalget. De erkjenner behovet for at markedet må få større plass:

«. . . i dag vil (det) være svært vanskelig å gå tilbake til et system basert på bruk av pris- og mengdereguleringer i penge- og kredittpolitikken.» (side 31).

Denne merknaden fra venstresiden kan sees i sammenheng med hva et samlet utvalg sier på side 169:

«Erfaringene fra senere år viser imidlertid at det i dag neppe eksisterer noe godt alternativ til bruk av markedsorienterte virkemidler i penge- og kredittpolitikken.»

Man får inntrykk av at Bjerke og Henriksen noe motvillig aksepterer tingenes tilstand. Gitt at markedet er kommet for å bli, vil de være med på å gjøre det beste ut av situasjonen. Som en slags generalklausul skriver de til sist i sin særmerknad at man må være varsom med å trekke for vidtgående slutninger av de teoretiske analysene. Videre uttrykker de to et fromt håp om at rentenivået i Norge skal bli lavere, noe det også ble samme dagen utvalgets innstilling ble offentliggjort. Norges Bank satte ned dagslånsrenten fra 11,5% til 11%.

Det eneste substansielle poeng Henriksen og Bjerke kommer med, er en presisering av at statsbankenes rolle godt kan tenkes å bli større i et markedsorientert system. Tidligere kunne myndighetene via kredittbudsjettet, og på annen måte, i noen grad dirigere de private kredittstrømmene i markedet. Når markedet i større grad står for jobben alene, mener Bjerke og Henriksen at statsbankenes oppgaver blir viktigere enn før. Likevel presiserer de at subsidieringen over statsbankene bør holdes så lavt som mulig.

I det følgende skal jeg si litt om presentasjonsformen i denne NOU'en. Deretter følger noen av utvalgets kritiske merknader til den økonomiske politikken de senere år. I avsnitt 4 trekker jeg frem hovedkonklusjonene som utredningen munner ut i. Et artig poeng her er at utvalget legger mye arbeid i å fortelle hva penge- og kredittpolitikken *ikke* kan gjøre. Det er en nyttig presisering. I avsnitt 5 gir jeg til beste noen betraktninger omkring enkelte analytiske poeng i utredningen. Det 6. og siste avsnittet har tittelen «Hva nå politikere?». Utvalget har gjort et godt arbeid. Som så man-

* Arne Jon Isachsen er sjeføkonom i Elcon Partners A/S og professor i internasjonal økonomi ved Bedriftsøkonomisk Institutt.

ge ganger før er det nå opp til politikerne å omsette de konkrete forslagene til praktisk politikk.

2. KORT OM PRESENTASJONSFORMEN

NOU 1989:1 føyer seg pent inn i rekken av et halvt dusin tilsvarende utredninger. Vi hadde struktur- og styringsgruppen i 1979, renteutvalget i 1980, et utvalg som så på mål og virkemidler i kredittmarkedet i 1983 og et valutautvalg samme året. I 1986 fikk vi en utredning om konkurranseforholdene i kredittmarkedet. I fjor leverte Steigum-utvalget en analyse av behovet for omstillinger i norsk økonomi og Strøm-utvalget en om inntektsdannelsen i landet vårt. Som de øvrige utredningene er den foreliggende en blanding av lærebokstoff i økonomi, historikk omkring norsk økonomisk utvikling de senere år, og innsyn i hvordan myndighetene har tenkt. Utredningen munner ut i konkrete forslag om hvordan myndighetene i fremtiden bør tenke og handle.

I utredningen taes samme tema opp igjen flere steder; det være seg teori om hvordan en markedsøkonomi fungerer, ekspansjonen i norsk økonomi midt på 1980-tallet eller støtten til distriktene. Det gjør den tidvis tung å lese. Kapittel 2 er et 18-siders sammendrag av utvalgets analyser og tilrådinger. Man har her forsøkt å gjøre fremstillingen lettest mulig tilgjengelig. Det har man bare delvis lykkes med. For dem som har lest hele utredningen er kapittel 2 en nyttig oppsummering. Men bare å lese kapittel 2 blir *for* tungt. Det hjelper heller ikke at dette kapitlet gis ut som eget hefte, med noe større bokstaver og noen tegninger som illustrasjon.

Jeg tror at i vår mediaverden burde utvalget ha vurdert å lage en 50–60 siders trykksak basert på moderne hjelpemidler, som farger, bokser og grafer. Eksempelvis var prosjektet «Scenarier 2000» meget vellykket i den forstand at forfatterne lyktes med å *formidle* sitt budskap til det alminnelige publikum. Nylig så jeg også at næringsminister Finn Kristensen gjorde bruk av foiler og figurer i presentasjonen av sitt budskap. Det samme gjør sentralbanksjef Hermod Skånland ved sin årlige tale til representantskapet i februar.

Utredninger, som har en høy faglig standard, gjenspeiler en betydelig arbeidsinnsats og store intellektuelle anstrengelser. For at det skal bli politikk av det, er det nødvendig at poengene går hjem hos dem de bør gå hjem hos. Det er ikke nok bare å *utrede* spørsmålet, man må også *formidle* resonnementene og resultatene. Først da kan det bli handling.

En «unorsk» mulighet er å lage en kortfattet slides-presentasjon av utredningen. 4–5 utvalgsmedlemmer – og kanskje også noen av sekretærene – presenterer denne slides-serien land og strand rundt i et par måneders tid. De kunne jo starte i de store byene, f.eks. med finanskomitéen i Stortinget og ulike organisasjoner. Med en serie muntlige presentasjoner der kopi av foilene deles ut, og der selve hovedutredningen er tilgjengelig for dem som måtte ønske den, øker sannsynligheten for at en grundig debatt om penge- og kredittpolitikken her i landet kommer i gang. En slik debatt er særdeles viktig i dag. Ikke bare fordi penge- og kredittpolitikken er i støpeskjeen, men fordi hele den økonomiske politikken er under omlegging.

Vi har bak oss en skatteutredning av 1984 og en Steigum-utredning av i fjor. De er begge preget av nyere økonomisk teori og godt håndverk. Men ingen av disse utredningene fikk det gjennomslag i praktisk politikk de fortjente. Nå har vi en tredje sjanse. Men gjennomslag i praktisk politikk forutsetter at formidlingsoppgaven overfor publikum generelt og politikere spesielt taes mer alvorlig enn tidligere.

3. DEN ØKONOMISKE POLITIKKEN DE SISTE 5–6 ÅR

Utvalget konstaterer at et ekspansivt statsbudsjett i 1985 virket uheldig så meget mer som kredittpolitikken også virket ekspansivt fra 1984. Den solide økningen vi fikk i privat konsum midt på 1980-tallet var det ikke realøkonomisk dekning for. Når oljeprisen ble halvert, gikk Norge over fra å ha overskudd på driftsbalansen med utlandet til solide underskudd. Den private sparingen ble negativ. Myndighetene var ikke villige til å bruke renten som virkemiddel før i 1986. En bedre politikk ville vært en høyere rente i 1984, med tilhørende vekst i Norges Banks reserver. Da ville veksten i privat konsum blitt mindre, utenriksøkonomien bedre håndterlig og presset i valutamarkedet i april/mai 1986 blitt noe mindre.

É ting savner jeg i vurderingen av norsk økonomisk politikk de senere år, nemlig at det var morsomt så lenge festen varte. Vi er flinke til å trekke frem de negative tall for sparing, de store underskudd i driftsbalansen og devalueringen i mai 1986. Så rister vi oppgitt på hodet. Og det kan det være god grunn til. Men vi må ikke glemme at konsum er jo målet for økonomisk virksomhet. Og når konsumet er gledelig høyt i 2–3 år, ja så må vi jo ta med dette på pluss-siden. Den som våker opp med tømmermenn mandag morgen, uten evne til å glede seg over festen i weekenden, har et unyansert syn på tilværelsen.

Utvalget stiller det artige spørsmålet om vi egentlig hadde fast valutakurs i perioden 1978–1986. I løpet av vel 8 år hadde vi 9 justeringer av valutakursen, som alle innebar en nedskrivning av den norske kronens internasjonale verdi. I sitt mandat skal utvalget ta for gitt at vi skal ha fast valutakurs i Norge. Med snart 3 år siden siste devaluering og med en pris- og kostnadsvekst på linje med våre handelspartneres, synes denne antakelsen mer realistisk enn på mange år.

Sommeren 1986 fant det sted en omlegging i norsk økonomisk politikk. Man aksepterte at med friere spill for markedskreftene var det ikke lenger mulig både å ha måltall for rentenivået og for valutakursen. Valutakursen ble valgt som den viktigste parameteren man skulle holde fast. Resultatet ble økning i rentenivået som holdt seg høyt de neste to årene. I de siste 3–4 månedene har regjeringen fått uttelling for sin fasthet. Rentenivået er nå på vei nedover, samtidig som kronen er sterkere enn på lenge.

4. HOVEDKONKLUSJONER

Hovedkonklusjonene kan sammenfattes i fire stikkord:

- Mer marked
- Lavere ambisjonsnivå
- Statsbankenes nye rolle
- Krav til økonomisk politikk forøvrig

4.1 Mer marked

Utvalget konstaterer at i perioden 1982–1987 ble bare ⅓ av investeringene i Fastlands-Norge gjennomført under generelle rammebetingelser, dvs. under markedets lover. Dette ser man i sammenheng med at avkastningen på investeringer i Norge er lavere enn i de fleste andre land. Vurdert med en optimists øyne kan man si at dette er gode nyheter; ved en mer markedsbestemt allokering av kapitalen skulle mulighetene være de beste for en økning i avkastningen i tiden fremover.

Utvalget går inn for at de ulike tjenester må bære sine egne kostnader. Det betyr at vi i fremtiden kan vente flere, snarere enn færre, gebyrer.

Videre gir utvalget en artig beskrivelse av utviklingen innen EF. Et viktig element her er at reguleringer av de ulike finansinstitusjonene i større grad vil være basert på den *type forretning* som gjøres, snarere enn på hva slags *type institusjon* som står for forretningene. Hensikten er å unngå konkurransevridninger institusjonene imellom. Dette arbeidet er kommet relativt langt i den såkalte Cooke-komitéen, nedsatt av BIS. Blant tiltakene her er ulike egenkapitalkrav til ulike typer forpliktelser. Dessuten at utenom-balanse-poster taes med i vurderingen når krav til egenkapital beregnes.

Et annet avsnitt om aksjemarkedet må lyde som skjønn musikk i ørene på aktørene her. Man konkluderer med at

«. . . forholdene bør legges til rette slik at tilførselen av egenkapital over aksjemarkedet kan økes.» (side 101)

I diskusjonen av aksjemarkedet har man følelsen av at utvalget stiller seg positiv til Næringsdepartementets forslag fra 1988, som nå er vedtatt, om at grensen for utlendingers eierandel i norske selskaper skal tillates hevet. Videre konstaterer utvalget at en omsetningsavgift på aksjehandel reduserer lønnsomheten i aksjeplasseringer og demper likviditeten i markedet. Dette kan gjøre det vanskeligere å få inn langsiktige investorer fordi likviditet er en form for avkastning i tillegg til den rent pengemessige. Sannsynligheten for at myndighetene igjen skal innføre en omsetningsavgift på aksjer er blitt redusert ved dette utvalgets vurdering.

På et par områder trekker utvalget inn nyere teori, det dreier seg om James Buchanans arbeid om «public choice» og om Joseph Stiglitz vurderinger av «adverse selection».

Adverse selection innebærer at selv i et fritt marked kan det oppstå kredittrasjonering. Det skyldes at aktørene har ulik informasjon. De som vil låne penger har mer informasjon om sine prosjekter enn bankene som skal yte kreditten. Ved en høy nok rente vil bare de mer risikofylte prosjektene søke om lån. Bankene kan da stå seg på å sette renten noe ned, samtidig som de rasjonerer sine utlån.

Dette bringer meg til et generelt poeng hva gjelder bankvirksomhet. Det spørs om ikke bankene ville stå seg på i større grad å få del av overskuddet for de prosjekter som går bra. Ved vanlig banklån vil investor ta hele gevinsten av et vellykket prosjekt, mens banken bare får renten den har forlangt som gjerne kan inneholde en risikopremie. Går det derimot dårlig, vil banken lett tape penger. Bankene kunne i stedet låne ut til noe lavere rente mot at man fikk en andel av overskuddet. Det ville gi mer symmetri mellom låntaker og långiver. Ytterpunktet her er bankvirksomhet slik den drives i islamske land. Der tillater man ikke å ta rente. Det betyr at bankene går inn med kapital som blir å betrakte som egenkapital. En mellomting mellom islamsk og norsk bankvirksomhet synes å bli mer aktuelt i andre land. Det gjør at adverse selectionproblemet blir noe mindre, uten at det dermed helt forsvinner.

Utvalget er lettere oppgitt over kommunesektorens tilpasning. Friere kredittmarked fra midten av 1980-årene gjorde at ikke bare husholdningene, men også kommunene, hev seg ut i lånemarkedet. Noe lakonisk heter det på side 118:

«Kommunesektorens ekspansjon over kredittmarkedet peker i retning av klare styringsproblemer i den økonomiske politikken.»

Snarere enn å dempe det offentliges etterspørsel i en høykonjunktur, bidrog således kommunene til ytterligere å øke den. Tradisjonell velferdsteori gir vanskelig svar på en slik atferd. Da har nok James Buchanans public choiceteori mer for seg. Han ser på aktørene i offentlig sektor på like linje med dem i privat. For begge grupper gjelder det å maksimere sin egen velferdsfunksjon. I offentlige etater betyr vel det en kamp for bedre vilkår og økt innflytelse, hvilket koster penger. Når veksten i privat sektor er høy med tilhørende store skatteinnbetalinger, bruker kommunene de pengene de får, pluss litt til. Mange anklager privat sektor for overoptimistiske vurderinger av fremtiden og lånefinansiering av sin etterspørsel i perioden 1984–1987. Kommunene kan anklages for det samme. Resultatet er at staten alene driver motkonjunkturpolitikk. I den siste treårsperioden har man på statlig hold lykkes med en innstramming i størrelsesorden 4% av bruttonasjonalproduktet.

I forbindelse med kommunenes atferd de senere år kommer utvalget med en underlig setning (side 119):

«Den lave renteføisomheten, i alle fall på kort sikt, i kommunenes etterspørsel peker både i retning av sen tilpasning til endrede rammevilkår, og kanskje sågar at den til syvende og sist ikke regner med å bli belastet disse kostnadene.»

Dette er en sterk uttalelse. De 17 godt orienterte personer som satt i utvalget, synes engstelige for at en del kommuner med åpne øyne har pådratt seg en gjeldsforpliktelse som de kanskje ikke har til hensikt å betjene. Om dette er riktig tolket, er det all grunn til å se nærmere på styringen av den kommunale økonomi her i landet.

En konsekvens av mer plass til markedet, er at tilsynsmyndighetene får større oppgaver. Med større tumleplass for de ulike kreditt-institusjonene blir det viktig å sikre at soliditeten i de enkelte foretakene er i orden. En konkurs blant store aktører i kredittmarkedet har ganske annerledes og negative konsekvenser for det økonomiske livet forøvrig enn nedleggelse av annen type virksomhet. Bitre erfaringer fra 1920–30-årene viser dette.

Tilsynet av kredittinstitusjoner i Norge er delt mellom Finansdepartementet, Kredittilsynet og Norges

Bank. Min følelse er at Norges Bank ligger lengst fremme, hva gjelder forståelsen av hvordan det nye spillet er, dvs. tilpasning under friere markedsbetingelser. Kredittilsynet og Finansdepartementet står overfor utfordrende oppgaver i årene som kommer. Et velegnet regelverk for nye finansielle instrumenter som opsjoner, futures og swapper krever innsikt i hvordan disse instrumentene fungerer. Det spørs om ikke tilsynsmyndighetene ville være tjent med å få på laget aktører som har praktisk erfaring i håndtering av slike instrumenter.

4.2 Lavere ambisjonsnivå

Ambisjonsnivået i den økonomiske politikken generelt er redusert. Eksempelvis sies det på side 233:

«Samtidig bør en ved utformingen av stabiliseringspolitikken ha klart for seg at treffsikkerheten vil være begrenset.»

Snarere enn fin-styring av økonomien for kontinuerlig å sikre full kapasitetsutnyttelse, er man blitt mer opptatt av å sikre stabile rammebetingelser. Hensikten er å gi markedsøkonomiens selvregulerende mekanismer friere spillerom. Dette var et hovedpoeng i Steigum-utvalgets innstilling, og blir altså fulgt opp i dette Kleppe-utvalget.

En bedre ressursallokering innebærer at husholdningenes sparerate øker, og at sparingen i større grad vris bort fra sparing i realkapital og over til finanssparing. Gitt at skattesystemet er basert på nominelle størrelser, krever dette en lavere prisstigning enn hva vi har hatt i de senere år. Videre blir det behov for en omlegging av skattesystemet, noe jeg kommer tilbake til litt senere.

Videre konstateres det at penge- og kredittpolitikk har liten effekt i stabiliseringspolitikken. Med stor utenrikshandel, relativt frie kapitalbevegelser og en fast valutakurs blir det ikke rom for store avvik mellom det norske og det utenlandske rentenivået. Finanspolitikken må, i samarbeid med inntektspolitikken, ta støyten hva gjelder motkonjunkturelle tiltak. Den skattelettelsen som diskuteres i disse dager, er et eksempel på dette.

Heller ikke i fordelingspolitikken er penge- og kredittpolitiske tiltak velegnet. Således heter det på side 30:

«. . . generelle inngrep i rentedannelsen i det ordinære kredittmarked vil være et lite presist instrument til å påvirke inntektsfordelingen.»

Utvalget tilrår i stedet at man anvender direkte inntektsoverføringer over statsbudsjettet, snarere enn subsidiering via lavere rente.

Dette synspunktet gjør seg også gjeldende i distriktspolitisk sammenheng. Her heter det at man i større grad bør subsidiere arbeidskraften, snarere enn kapitalen, når målsettingen er å beholde en spredt bosetting.

At rentepolitikk er lite egnet i fordelingssammenheng såvel som i distriktspolitikken, er velkjent fra tidligere NOU-er. Det gjenstår å se om denne utredningen lykkes med en gjennomgripende reform bort fra rentesubsidier og over til mer velegnede virkemidler.

4.3 Statsbankenes nye rolle

Frem til begynnelsen av 1980-årene hadde statsbankene som viktig oppgave å fordele kreditt i et rasjonert system. Når rasjoneringen nå er så godt som borte, blir rentesubsidieringen det mest markante trekk ved statsbankenes virksomhet.

Utvalget diskuterer hvorvidt en omlegging av statsbanksystemet er hensiktsmessig. Grovt sett foreslår utvalget at man bør vurdere å:

- legge ned Kommunalbanken
- slå sammen seks statsbanker
- dele Postgiro og Postsparebanken i to selvstendige enheter.

Husbanken er vel den eneste statsbank som utvalget lar være i fred. Her er man tilbake til tidligere tankegods når det hevdes at lån fra Husbanken kan være et egnet virkemiddel for å påvirke aktivitetsnivået i bygg- og anleggsbransjen.

Den opptrapping av rammene for Husbanken man legger opp til i dag, synes jeg virker noe overilt. De siste 8–10 månedene har man erfart et fall i boligprisene som man aldri har sett maken til i etterkrigstidens Norge. Utvalget selv peker på den nære sammenhengen mellom verdi av husholdningenes realkapital og deres etterspørsel i konsumvaremarkedet. Når man i et fallende marked ønsker å trappe opp byggingen av nye boliger, slik at tilbudet stiger, vil effekten være ytterligere press nedover på boligprisene. Den negative formueseffekten dette vil ha for de eksisterende boligeiere, kan slå ut i redusert etterspørsel i vare- og tjenestemarkedet.

Selv om husbygging var et velegnet virkemiddel for å dempe arbeidsledigheten i tidligere tider, tilsier situasjonen i boligmarkedet i dag at så ikke lenger er tilfelle. Det er trolig at en mer bevisst satsing på f.eks. transportsektoren i Norge ville betale seg bedre enn en forsert boligbygging. De samfunnsøkonomiske gevinstene man ville få ved et mer effektivt transportsystem her i landet, tror jeg er større enn gevinstene ved økt boligbygging.

Utvalget vurderer om ikke statsbankenes subsidiering av lån, i den grad man velger å beholde slike subsidier, i større grad kan skje ved at myndighetene garanterer for og subsidierer lån gitt gjennom det øvrige kredittsystemet. På dette punktet er utredningen noe uklar. Man tar for gitt at en subsidiering av lån går sammen med garanti for lånet. Imidlertid er det fullt mulig at staten subsidierer et lån uten at man dermed påtar seg garantien for at lånet vil bli innfridd. En rentesubsidie uten garanti ville i så fall bety at låntakeren måtte betale den risikopremien markedet forlanger.

I boligfinansieringen nevner også utvalget muligheten for at bankene gis anledning til å legge ut langsiktige obligasjoner. Det gir bedre anledning til å yte lange lån med fast rente til f.eks. husbyggere.

4.4 Krav til andre deler av den økonomiske politikken

Utvalget konstaterer behovet for en strammere finanspolitikk. Formodentlig har utvalget i tankene at *lavere* offentlige utgifter fremfor *økte* skatter er å foretrekke i en situasjon der det offentlige legger beslag på mer enn halvparten av verdiskapningen i landet.

Finanspolitikk er ikke bare offentlige utgifter og inntekter. Et viktig element er *hvordan* de offentlige inntektene skaffes til veie. Her følger Kleppe-utvalget i fotsporene til Skattekommisjonen. Tiden er moden for en

gjennomgripende reform. Den består av:

- Et enklere skattesystem
- Reduksjon i fradragsmulighetene som utvider skattegrunnlaget
- Lavere skattesatser, som med utvidet skattegrunnlag kan gi samme skatteproveny
- Likebehandling av ulike former for inntekt

Utviklingen i retning av økt bruttobeskatning er et haltende skritt i riktig retning.

Når det gjelder valutapolitikken, er det friske takter å spore i utredningen. Således heter det på side 162:

«Utvalget vil konkludere med at penge- og kredittpolitiske hensyn ikke tilsier at valutareguleringen, som ordinært virkemiddel, videreføres særlig lenge.»

Det er to begrunnelser for dette. For det første har reguleringene liten effekt, for det andre blir norske bedrifters konkurranseevne svekket når de ikke har adgang til kurssikringsforretninger på linje med hva bedrifter i andre land har.

For å øke troverdigheten av en fastkurspolitikk, er utvalget relativt positive til en mulig deltakelse i EMS. Deltakelse i EMS vil virke disiplinerende på den økonomiske politikken forøvrig; vi mister frihetsgraden til selv å bestemme en nedskrivning av kronen. Dermed vil også devalueringsforventninger, som til sine tider kan være plagsomme for Norges Bank, bli svekket. Videre blir behovene for internasjonale reserver redusert, fordi man ved deltakelse i EMS vil få tilgang på ubegrensede mengder av reserver i en periode på 3,5 måned. Ulempen ligger i at svingninger mot andre valutaer, f.eks. USD, vil kunne bli større ved deltakelse i EFs valutasamarbeid. Det er nok hevet over tvil at dersom Sverige og/eller Storbritannia gikk inn i EMS, ville Norge følge med.

Utvalget gjør rett i å presisere at deltakelse i EMS *forutsetter* at Norge har en pris- og kostnadsutvikling på linje med de øvrige EMS-landene. Denne betingelsen synes nå, for første gang på mange år, å være oppfylt. Imidlertid kan det være et problem at *nivået* for den norske krones verdi ligger for høyt. Det hevder OECD i sin ferske landanalyse av Norge. Det skulle i så fall tilsi at inntreden i EMS kunne kombineres med en siste nedskrivning av vår valuta. Haken ved et slikt opplegg er at nedskrivningen i sin tur ville gjøre det vanskelig å opprettholde en så moderat lønns- og prisutvikling som deltakelse i EMS forutsetter.

5. NOEN ANALYTISKE POENG

I diskusjonen av pengemarkedet (side 62–70) kommer man inn på at avkastningskurven i Norge gjennomgående har hatt en negativ helning. Det betyr at renten på lange papirer har vært lavere enn renten på korte. I denne sammenheng har Norges Bank fra bankhold blitt «beskyldt» for å skattelegge det private bankvesen gjennom en høy D-lånsrente. Men ettersom D-lånsadgangen er en frivillig sak å benytte, og ingen tvang slik som ved de tidligere reservekrav, er det ikke snakk om noen skattlegging. Myndighetene har bare «ridd på avkastningskurven». Tilsvarende har sikkert mange private aktører tjent på å funde seg langt for å låne ut kort.

Myndighetenes funding har vært i form av statsobligasjoner lagt ut til 12–13% rente. Når vi de siste ukene opplever et klart rentefall, er det myndighetene som sitter med Svarteper. De må betjene milliard-beløp til en rente på 12,8%, samtidig som rentenivået for nye papirer ligger nærmere 2 prosentpoeng lavere. De som hevder at myndighetene tidligere har skattlagt bankvesenet gjennom D-lånsadgangen, må i dagens situasjon konkludere at bankene i dag skattlegger myndighetene. Denne skattleggingen, som altså ikke er noen skattlegging, lar seg avlese i sterkt økende verdi av statsobligasjoner i privat eie.

På side 73 vises det til at nordmenn var mest aktive i press mot den norske kronen våren 1986. Den gang ble det en devaluering, hvilket betyr at spekulantene tjente på sine plasseringer. Høsten 1988 var det på nytt press mot den norske kronen. Denne gangen holdt man skansen, både ved å intervenere og ved å heve henten. Resultatet var at spekulantene tapte store penger. Det «morsomme» i denne sammenhengen er at utlendingene dominerte under den siste spekulasjonsbølgen. For Norge sett under ett tjente vi altså på en kortsiktig skepsis til vår valutas internasjonale verdi. Det ble hevdet at professor Victor Normann ved Norges Handelshøyskole satte i gang spekulasjonen ved å antyde i et foredrag høsten 1988 at den norske kronen burde nedskrives. Han ble den gang kalt Norges dyreste mann. I ettertid må vi konstatere at det motsatte var tilfelle; Victor Normann skaffet Norge solide inntekter ved å trekke devaluerings-spøkelset frem i sitt foredrag.

I diskusjonen av valutareguleringene heter det at presset på aksjemarkedet ved frykt for en devaluering ikke behøver å bli så stort. Utlendinger med norske aksjer vil rett nok tape på valutasiden ved en nedskriving av den norske kronen. Imidlertid er det trolig at mange aksjer etter en nedskriving vil stige i verdi, fordi konkurranseevnen bedres. Nettovirkningen for verdien av norske aksjer målt i utenlandsk valuta er uklar. Det er et greit argument.

Mindre grei er påstanden om at et høyere rentenivå i Norge, for å forsvare en svak krone, ikke vil friste utenlandske obligasjonseiere til å selge ut sine plasseringer i Norge. En høyere omsetningsrente vil selvsagt redusere kursen på obligasjoner, og kunne gi utenlandske investorer et tap. Likevel er det bedre å komme seg ut før kronen eventuelt nedskrives. Argumentet om at kurstapet på obligasjoner blir stort dersom mange går ut, er neppe holdbart for den enkelte investor. Videre er det slik at dersom devalueringen skulle finne sted, vil dette skape forventninger om raskere inflasjon i Norge i tiden fremover. Den lange renten vil stige. En utenlandsk obligasjonseier vil i så fall få tap begge veier; først ved en nedskriving av kronen, dernest ved en renteøkning på lange papirer.

Som erfaringene i Danmark viser, vil en betydelig andel innenlandske obligasjoner i utenlandsk eie kunne føre til større svingninger i det innenlandske rentenivået. Argumentene for en deregulering av kapitalbevegelsene vil mange likevel vurdere som sterke nok til at en slik endring i politikken bør gjennomføres.

Avsnittet om renter og fordelingsforhold (side 197–210) inneholder mange interessante og brennbare tall.

Det vises klart at generasjonen født i perioden 1935–1949 kommer ut med større fordeler enn de øvrige. Det skyldes at de erhvervet egen bolig i en periode med høy inflasjon og regulert rente. Dessuten var skattebehandlingen av renteutgifter mer fordelaktig enn hva tilfellet er i dag.

I en tabell på side 207 vises det at en nyutdannet akademiker som etablerte seg i en enebolig i 1973, dette året hadde 84% av sin løpende inntekt etter skatt til disposisjon for annet enn avdrag og renter på boliglån og studielån. Det tilsvarende tall for en akademiker som etablerte seg med egen bolig i 1988, var bare 60%. For oss boligeiere mellom 40 og 54 år har således rammebetingelsene vært særdeles gunstige. Ja, i enkelte tilfeller kan fordelen samlet dreie seg om én million kroner, heter det på side 207.

Dette burde få den teoretiske anlagte økonom til å sperre øynene opp. Endelig har vi et tilfelle hvor lumpsum skatter kan få praktisk anvendelse. Fordelen ved slike skatter er at de ikke skaper vridningseffekter i tilpasningen forøvrig, det er altså den teoretisk sett beste skatt. Når så de middelaldrende boligeiere i kongeriket har fått en særlig og utilsiktet gavepakke i størrelsesorden opp til én million kroner, hva er da mer naturlig enn å gi dem en skikkelig lump sum skatt? Eksempelvis kunne alle i den aktuelle aldersgruppe som har bodd i egen bolig de siste 10 år eller lenger, få en engangsskatt tilsvarende 20% av boligens markedsverdi. Denne skatteinntekten kunne øremerkes til subsidiering av yngre generasjoners inntreden i boligmarkedet. Eller enda bedre, finansiere bortfall av statsskatt på inntekt et par års tid.

Mer seriøst diskuterer utvalget muligheten av at verdien av boliger settes mer i henhold til markedsverdier, samtidig som man øker bunnfradraget. Det vil gi økning i skattebelastningen for dem med luksuspregede boliger, mens de i enklere hus får lavere skatt. Den fordelingsmessige ønskede profil blir ivaretatt samtidig som myndighetenes skatteproveny ikke behøver å endres.

Imidlertid er det et problem med boligbeskatning i motsetning til beskatning av finanskapital. Folk er mer villige til å betale skatt på renteinntekter enn skatt på verdistigning. Det skyldes at renteinntekter gir cashflow som i sin tur kan kanaliseres videre til myndighetene. En verdistigning er ikke rene penger i hendene. Økt boligbeskatning vil således medføre en direkte tapping av likviditet. Rent teoretisk er det ikke noe som hindrer en slik beskatningsform; i et fritt kredittmarked kan man jo låne opp på verdiøkningen av boligen for bl.a. å betale skatten. Poenget mitt er at den vanlige mann og kvinne stiller seg ganske annerledes uforstående til skatt på bolig enn til skatt på finansformue. I det første tilfellet hevdes det alltid at man jo har kjøpt boligen med allerede beskattede midler, og det er urettferdig da ytterligere å legge en belastning på boligeieren. Lønnsomheten ved boliginvesteringen er det vanskelig å få folk til å forholde seg til; det er de løpende utbetalingene man føler på kroppen.

6. HVA NÅ POLITIKERE?

Sammenfatningsvis har vi fått nok en faglig solid utredning om norsk økonomi og om behovet for omleggningen av den økonomiske politikken. Denne gangen med fokus på penge- og kredittpolitikken, men også med et bredere siktemål, bygget i stor grad på tidligere utredninger. I tillegg til aksept av at markedskreftene gis større spillerom, står de bestemmende myndigheter overfor utfordringer på fire områder:

1. *Omlegging av statsbanksystemet.* Her inngår en sammenslåing av seks banker til en, mulig nedleggelse av Kommunalbanken, riktigere prissetting på betalingsformidlingstjenester over postgiro og en omlegging i retning av subsidier fremfor lån.

2. *Liberalisering av valutamarkedet.* En slik liberalisering vil gi norske og utenlandske bedrifter likere konkurransevilkår. Rett nok kan liberaliseringen føre til større ustabilitet i innenlandsk rentenivå, men dette må måles mot gevinsten som den disiplinerende effekten friere kapitalbevegelser kan tenkes å ha for finanspolitikken.

3. *Vurdere nærmere deltakelse i EMS.* Med en pris- og kostnadsstigning i Norge på linje med våre handelspartnere har vi nå et bedre utgangspunkt enn tidligere for en eventuell tilknytning til det valutariske samarbeidet innen EF. På den annen side er verdien av den norske krone noe i overkant av hva den burde ha vært før vi knyttet oss opp mot en sterk valuta som DEM. Dersom vi går inn i EMS og dollaren faller de neste par årene, vil det nok være grunnlag for en justering av kronens verdi vis à vis de samarbeidende EMS-valutaer. Slike justeringer har funnet sted 11 ganger siden starten av EMS i mars 1979.

4. *En omlegging av skattesystemet.* Etter min vurdering er dette punktet det viktigste. Før et skattesystem med langt mindre vridningseffekter er på plass, er det lite meningsfylt å si at vi tar tilbudssidepolitikken alvorlig her i landet. Vane tro vil vi gjerne se storebror Sverige gå foran. Nylig har Sverige liberalisert valutareguleringene, og finansminister Kjell-Olof Feldt er i full gang med å omstrukturere skattesystemet. På toppen av det hele skal man i Nordisk Råd utrede muligheten for en nedbygging av den offentlige sektor i de nordiske land. Dette er meget positive signaler. Hurtigere enn de fleste hadde tenkt seg få år tilbake kan vi få en liberalisering i valutamarkedet og en omlegging av skattesystemet.

Ballen ligger hos politikerne, utrederne har gjort sitt. Forresten, ikke helt. Som jeg nevnte innledningsvis har utrederne en viktig jobb tilbake, nemlig formidlingen av sitt budskap på en forståelig måte til dem som skal fatte beslutninger. Underlagsmaterialet og analysene foreligger. En egnet form for popularisering som gir en god formidling av resonnementer og konklusjoner, hadde det vært fint om noen tok alvorlig.

Aktuell kommentar:

Penger og kreditt i en omstillingstid

Kommentar til Kleppeutvalet (NOU 1989: 1)

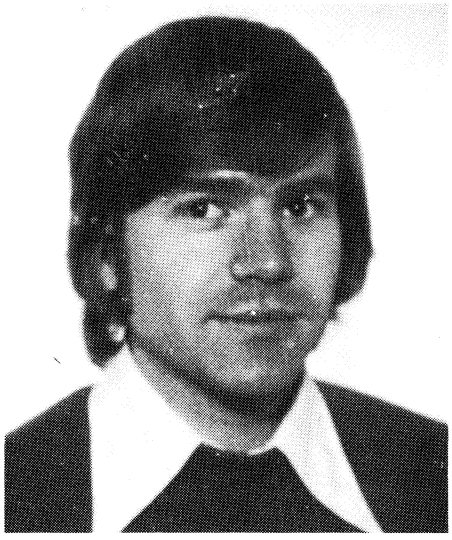

Asbjørn Rødseth

Den mammuten (500 sider inklusiv vedlegg) utvalet har levert går inn i ei lang rekke offentlege utgreiingar om same temaområdet. Renteutvalet (NOU 1980: 4), Verkemiddelutvalet (NOU 1983: 29), Valutareguleringsutvalet (NOU 1983: 54), Skattekommisjonen (NOU 1984: 22) og Løiningutvalet (Konkurranse på finansmarkedene, NOU 1986: 5) er vel dei viktigaste forgjengarane. Etter så mange utgreiingar er det berre rimeleg at det nye utvalet verken leverer særleg mange nye idear eller konkrete forslag. Likevel har det blitt interessant lesing, både som oppsummering av dei tidlegare utgreiingane, og fordi utvalet legg fram ein mengde nytt materiale om utviklinga på kredittmarknaden på 80-talet. Utvalet er også godt ajour med nyare økonomisk teori. Finansministeren karakteriserte arbeidet som ei lærebok i penge- og kredittpolitikk, og den vil nok forsvara ein plass på mange pensumlister.

Mi oppgåve her er vel å seia noko om forslaga frå komiteen. Derfor skal eg la den meir spennande analysedelen vera i fred.

AV
ASBJØRN RØDSETH*

Marknad og politisk styring

Ein grunn til at forslaga er få, er at fleirtalet i utvalet går inn for å overlata det meste til marknaden og konkurransen. Utvalet har rett nok ein eksemplarisk gjennomgang av heile serien av argument for offentlege inngrep, men denne gjennomgangen leier ikkje til tilrådingar om bestemte inngrep (ut over at ein må ha eit godt kredittilsyn o.l.). Fleirtalstendensen kjem også fram ved at eit mindretal (Bjerke, Henriksen, Hille Valla, Lindholt og Nymo) har funne det nødvendig å markera tilslutning til ei meir aktivitstisk linje i ein lengre særmerknad. Mindretalet gir likevel ikkje noko konkret opplegg for ein alternativ politikk og sluttar seg til forslaga frå fleirtalet.

Nå er det knapt meiningsfylt å seia at ein skal overlata fastlegging av pengerenter og kredittvolum til marknaden på same måte som ein gjerne vil overlata fastlegging av pris og kvantum av andre varer til ein marknad utan offentlege inngrep. Norges Bank har monopol på framstilling av norske kroner. Som monopolist må Norges Bank ha ein politikk for *eigne* utlåns- og innskottsvilkår og for kjøp og sal av kroner. Å seia at dette kan overlatast til marknaden er like meiningslaust som å tilrå The Coca-Cola Company å overlata til marknaden å fastleggja både kvantum og pris. Utvalet har tilsynelatande vore klar over det, men burde, etter mitt syn, framheva det klarare og meir konsekvent. Spesielt ser det ut som enkelte avsnitt i kapittel VI («Hvordan kan penge- og kredittpolitikk bidra til effektiv bruk av ressurser?») er skrivne utan tanke på at også Sentralbanken nødvendigvis er ein aktør i marknaden.

Eg er overraska over at utvalet ikkje har gått meir detaljert inn på korleis Norges Bank bør opptre i marknadene. Utgreiinga inneheld f.eks. minimalt med drøfting av korleis låneordningane i Norges Bank bør utformast.

Som vi alle veit hadde Norge tidlegare eit system med stor grad av direkte regulering av renter, kredittvolum og kapitalrørsler, med detaljerte styringsmål og med bruk av eit breitt register av verkemiddel. I tiåret frå 1977 til 1987 blei reguleringane gradvis avvikla og ambisjonane om detaljstyring reduserte. Vi har nå eit system som blir styrt ved at Norges Bank fastlegg sine utlånsrenter, som i stor grad får gjennomslag i dei andre kronerentene. Overgangen til eit meir «marknadsorientert» system har falle saman med at vi har opplevd uvanleg store svingingar i sparerate, investeringsvolum og bustadprisar. Ein nærliggjande reaksjon ville vore å spørja

* Asbjørn Rødseth, cand. oecon. fra 1976, er førsteamanuensis ved Sosialøkonomisk institutt.

om ikkje det gamle systemet var betre. Det seier litt om det politiske klimaet at eit slikt spørsmål ikkje for alvor er reist i utgreiinga[1]. Personleg ville eg lagt sterkare vekt enn utvalet på ein del problem ved det nye systemet.

Det kan neppe vera tvil om at svingingar som oppstår i realøkonomien blir forsterka når sentralbanken står klar til å tilby kreditt til ei gitt rente, i forhold til når kredittvolumet blir styrt meir direkte. F.eks. vil ein sterk inntektsvekst slå raskare ut i kjøp av varige forbruksgode og i høgare bustadprisar når kreditten er fri enn når den er rasjonert. Dette er ikkje nødvendigvis galt, men vi har nyleg sett fleire eksempel på at det kan vera uheldig. Utvalet nemner sjølv at ein del av boomen i privat forbruk og investeringar i skjerma sektor i 1985/86 kom av urealistiske forventningar. Finanspolitikken var for ekspansiv i 1985 og truleg for kontraktiv i 1988. I slike tilfelle hadde det vore ein fordel om kredittpolitikken var lagt opp slik at den meir eller mindre automatisk dempa utslaga. Eg vil ikkje rå til å gå tilbake til det gamle systemet, men kva med ei låneordning i Norges Bank som får renta til å stiga meir automatisk med låneetterspørselen? Enten må vi få større grad av automatisk stabilisering på dette punktet, eller så må vi læra oss til å leva med større svingingar i utanriksøkonomien enn før. Utvalet har sagt lite om dette.

Styring av rentenivået

Utvalet tilrår at rentenivået først og fremst skal innrettast etter det som er nødvendig for å forsvara valutakursen. Går ein først inn for ein fast valutakurs (det låg i mandatet), er det vanskeleg å vera usamd. Så lenge svingingsmarginane for kursen er pluss minus 2,5 prosent, og så lenge ingen kan gi reelle garantiar mot paritetsendringar 2-3 år fram i tida, vil vi likevel ha eit forholdsvis stort spelerom for rentevariasjonar. Det gjeld sjølv om dei siste restane av valutareguleringa skulle bli oppheva, slik utvalet foreslår. I framtida vil det vera nødvendig å la renta variera både som svar på valutauro og svingingar i innanlandsk etterspørsel. Problemet er at rentenivået påkallar så stor politisk interesse at det lett blir eit mål i seg sjølv, slik det har vore det for finansministeren i eit par år nå.

Utvalet har rett i at rentenivået ikkje er eit veleigna middel til å påverka inntektsfordelinga – noko som blei grundig påvist av renteutvalet i si tid. Likevel er fordelingskonsekvensane av generelle rentenivåendringar dramatiske for svært mange individ. Rentenivåendringar vedrører alle, mens endringar i graden av kredittrasjonering stort sett vedrørte berre dei som akkurat da var ute for å ta opp nye lån. Misnøyen med rasjoneringa kunne dessutan like lett vendast mot banksjefen som mot finansministeren. Dei gamle verkemidla var derfor politisk lettare å bruka. Om det nye systemet skal kunna brukast aktivt, verkar det nødvendig å få dei store personlege låntakargruppene (og til dels også innskytarane) over på lån med bindingstid for renta. Framgangen for obligasjonsmarknaden er i denne samanhengen lovande. Utvalet kunne gjerne gått meir inn på dei politiske problema og på korleis ei utvikling i retning av lån med rentebinding kan fremjast.

Tilslutning til EMS?

Utvalet tilrår tilslutning til Det europeiske valutasamarbeidet (EMS) som middel til å skapa tiltru til fastkurspolitikken. Eg har ingen problem med motivet. Valutauro skaper reelle problem, og den einaste måten å komma problemet til livs på er å slutta med stadige enkeltdevalueringar. Medlemskap i EMS kan, som utvalet påpeiker, gjera devalueringar mindre sannsynlege.

Føresetnaden er at vi klarer å få kostnadsveksten i Norge ned til EMS nivå. Elles vil devalueringar tvinga seg fram i alle fall. Utvalet meiner det er nok å komma ned på gjennomsnittet for EMS-landa. Nå har det også vore ein del kursjusteringar innan EMS, så kanskje er det nødvendig å komma nærmare dei EMS-landa som har lågast inflasjon. Elles risikerer vi å bli sett på som devalueringskandidat innan EMS. Utvalet meiner det vil bli lettare for oss om nye EF-medlemmer frå Sør-Europa med høgare inflasjon går inn i EMS. Dersom desse landa ikkje klarer å få ned inflasjonen sin, vil det bli sterkare indre spenningar i EMS. Utvalet har sett bort frå at medlemskap da kan medføra *meir* valutauro.

Utvalet gir minimalt med tal som kan brukast som grunnlag for å vurdera kor realistisk det er at vi kan klara å halda oss innanfor EMS. Vi veit at lønnsglidinga i Norge har dei fleste åra aleine vore større enn den samla lønnsveksten i Vest-Tyskland. Lønnsglidinga har blitt forholdsvis lite påverka av dei store endringane vi har hatt i prisstigning, arbeidsløyse m.v. Å gå inn i EMS før ein har funne ein måte å redusera lønnsglidninga på, medfører stor risiko for å mislykkast. Det er neppe så enkelt som at straks vi går inn i EMS blir forventningane endra og lønnsglidninga redusert med ein gong. Det har vist seg vanskeleg nok å få inflasjonen i Norge ned på same nivå som gjennomsnittet for korglanda. Å komma ned på EMS-nivå er eit enda meir ambisiøst mål.

Framleis er berre 41 prosent av utanrikshandelen vår med EMS-land. Som tala i innstillinga viser, har det vore store svingingar mellom hovudvalutaene i og utanfor EMS. Som lydig medlem i EMS risikerer vi derfor at krona blir kraftig revaluert i forhold til konkurrentlanda, slik det skjedde i 1974-77 under slangesamarbeidet. Revalueringa den gongen, som neppe var føresett, var truleg ein vesentleg grunn til at kostnadsnivået i Norge kom for høgt i forhold til konkurrentlanda.

Statsbankane

Utvalet foreslår å slå saman ei rekke statsbankar som gir lån til ulike næringsføremål. Fordelen er vel først og fremst at særinteresser får mindre høve til å driva påverknad gjennom statsapparatet, og det er vel bra.

Utvalet peikar også på at Kommunalbanken kanskje er moden for nedlegging.

Utvalet seier at Postsparebanken og Postgiro bør konkurrera på like fot

[1] Ein annan interessant observasjon er at heller ikkje Milton Friedmans tilråding om å la pengemengden veksa med ein fast prosent pr år er aktuell lengre. Verkemiddelutvalet tilrådde så seint som i 1983 innføring av samla likviditetstilførsel til publikum som styringsmål. Den idéen ser ut til å ha fått kort levetid.

med private kredittinstitusjonar. Målet kan vera bra nok, men det verkar likevel litt søkt når det skal drivast så langt at staten ikkje skal garantera for innskotta. Utvalet tar også litt lett på den distriktspolitiske sida. Så lenge kontantar ikkje er heilt avlegs, bør staten syta for at det er rimeleg lettvint å betala skatt og heva trygd også i grisgrendte strøk. Om nødvendig bør ein viss bankteneste (betalingsformidling) i utkantane subsidierast. Ein bør heller ikkje sjå bort frå at ein landsomfattande Postbank med einsarta vilkår motverkar utnytting av lokal monopolmakt for bankar.

Fleirtalet har ingen drastiske forslag når det gjeld Husbanken. Dei vil redusera subsidiane noko i takt med fallet i det vanlege rentenivået og kanalisera ein noko større del av subsidiane til behovsprøvde lån for å oppnå ein ønska verknad på inntektsfordelinga. Eit mindretal (Forsbakk, Hille Valla og Sveen) vil knytta husbanklåna til personar i staden for til bustader og la Husbanken yta toppfinansiering i staden for grunnfinansiering.

Sjølv har eg aldri skjønt at Husbanken kan vera ein veleigna reidskap for personretta tiltak for å påverka inntektsfordelinga. Vi har skattesystemet og trygdesystemet (i nødsfall også sosialkontora) og det burde vera nok. Det er vanskeleg å sjå at Husbanken kan gjera noko betre eller meir effektivt enn vi kunne få til gjennom dei andre systema.

Skal det vera nokon vits i å opprettholda Husbanken i ein kredittmarknad som elles er avregulert, må det vera for å påverka nybygginga av bustader. Føremålet med det kan enten vera å stabilisera konjunkturane i byggjebransjen, å stimulera bustadkonsumet i forhold til anna konsum eller å påverka inntektsfordelinga gjennom å stimulera spesielt tilbodet av den typen bustader som hushald med låg inntekt etterspør.

Eg skal, som utvalet, unngå å ta opp til diskusjon måla for bustadpolitikken. Har ein først slike mål, er vel det mest rasjonelle middelet å gi eit kontant subsidium ved oppføring av hus (eller å sløyfa momsen). Rentesubsidiar gitt over fleire år har usikker verdi for mottakaren.

Eg forstår at utvalet ikkje vil foreslå nedlegging av ein institusjon som har fungert rimeleg bra som bustadpolitisk instrument, men eg ville vore meir skeptisk enn utvalet til å gi Husbanken større og vanskelegare oppgåver i fordelingspolitikken.

Artikkelsamling

I samarbeid med studenter og lærere ved Sosialøkonomisk institutt, Universitetet i Oslo har Sosialøkonomenes Forening laget en artikkelserie basert på utvalgte artikler fra tidsskriftene Sosialøkonomen og Statsøkonomisk Tidsskrift fra 1958 til i dag. Forfatterne har vederlagsfritt stilt sine artikler til disposisjon til dette formål.

Vi tror at samlingen kan ha interesse for økonomistudenter også andre steder i landet. Interesserte kan henvende seg til sekretariatet pr. brev eller telefon.

ARTIKLER FRA SOSIALØKONOMEN/
STATSØKONOMISK TIDSSKRIFT
92 sider, pris kr. 75,–
Mer enn 10 hefter, kr. 70,–

Johansen, L.:
Forholdet mellom næringene under økonomisk vekst. Statsøk. Tidsskrift (1958).

Rødseth, A.:
Nyare teori om stabiliseringspolitikk i opne økonomiar. Sosialøkonomen nr. 6, 1979.

Rødseth, A.:
Inflasjon i opne økonomiar. Sosialøkonomen nr. 8, 1982.

Johansen, L.:
Arbeidsløsheten: Lettere opp enn ned? Sosialøkonomen nr. 10, 1982.

Sandmo, A.:
Normativ beskatningsteori – problemstillinger og resultater. Statsøk. Tidsskrift (1982).

Holte, F. C.:
Hvorfor er det så vanskelig å bli kvitt arbeidsløsheten i OECD-landene? Sosialøkonomen nr. 8, 1985.

Holte, F. C.:
Mer om arbeidsløsheten i OECD-landene. Sosialøkonomen nr. 9, 1985.

Stølen, N. M.:
Virkninger av en endring i lønnssatsene og valutakursene analysert ved modellen MODAG A. Sosialøkonomen nr. 10, 1985.

Hagen, K. P.:
Optimal prissetting i offentlige bedrifter – en oversikt. Statsøk. Tidsskrift (1986).

Hoel, M.:
«Endogen makroøkonomisk politikk med fagforeninger». Sosialøkonomen nr. 7, 1987.

Bekjennelser:

Feilmelding om gjeldsrenter

AV
STEINAR STRØM

I utredningen om inntektsdannelsen i Norge, NOU 1988:24 presenteres det tall for gjeldsrenter i prosent av bruttoinntekter (tabell 2.45). Det er to feil med denne tabellen og begge feilene er utvalgsformannens, dvs. min feil. Feilene har ingen konsekvenser for de beregninger som ellers er gjort og presentert i utredningen. Feilene er av presentasjonsmessig karakter.

Den første feilen gjelder tabellens overskrift. Tabellen skal gi tall for gjeldsrenter i prosent av bruttoinntekt *blant de som har gjeldsrenter.*

Den andre feilen gjelder nivået på tallene. De er jamt over for høye. I denne feilmeldingen gir jeg derfor korrekte tall for gjeldsrenter i prosent av bruttoinntekter *blant de som har gjeldsrenter.* I tillegg gir jeg tall for andelen av personer med gjeldsrenter og gjeldsrenter i prosent av bruttoinntekter i hele populasjonen av yrkesaktive i Norge, både blandt de som har og ikke har gjeldsrenter. For å bli regnet som yrkesaktiv, må personen ha lønns- og næringsinntekt som til sammen overstiger folketrygdens minsteytelser til enslige alders- og uførepensjonister.

Kilde for tallene er selvangivelsesdata for årene 1973, 1979, 1982 og 1985. Bruttoinntekt er lik summen av lønnsinntekt, kapitalinntekt, næringsinntekt (netto, etter fradrag for driftsutgifter; men før avskrivninger og avsetninger) og overføring. Gjeldsrenter er de renter på gjeld som er oppgitt i personenes selvangivelser.

NOU-utredningens avsnitt om den personlige inntektsfordelingen er basert på resultatene i Aaberge og Wennemo (1988), «Inntektsulikhet i Norge 1973–1985», Rapporter 88/15, Statistisk sentralbyrå. For ordens skyld gjøres det oppmerksom på at de nevnte feilene ikke forekommer i denne rapporten.

Tabell 1 viser at i 1973 hadde omlag 1 av 2 yrkesaktive gjeldsrenter, i 1985 var andelen steget til omlag 3 av 4. Utbredelsen av gjeldsrenter har først og fremst steget blant ansatte.

Tabell 2 viser at gjeldsrenter i prosent av bruttoinntekt blant de som har gjeldsrenter, har økt for alle gruppene. Sterkest har økningen vært for ansatte hvor gjeldsrenteandelen er omlag 2,7 ganger høyere i 1985 enn i 1973.

Tabell 3 viser at gjeldsrenteandelen blant ansatte har økt sterkere i hele populasjonen enn blant de som har gjeldsrenter, og henger sammen med at det har vært en økende andel ansatte som har skaffet seg gjeldsrenter. I 1985 er gjeldsrenteandelen omlag 3,8 ganger høyere enn i 1973. Bare fra 1982 til 1985 ble denne andelen økt med hele 52,2 prosent og årsakene er en større utbredelse av gjeld, økte lån blant de som tok opp lån og økte realrenter.

Tabell 1. *Andelen av yrkesaktive personer med fradrag for gjeldsrenter i grupper etter sosioøkonomisk status. Prosent.*

	Alle yrkesaktive	Selvstendige i primærnæringene	Selvstendige ellers	Ansatte
1973	51,0	78,2	80,8	46,9
1979	62,7	70,6	80,3	60,9
1982	68,0	72,1	82,7	66,8
1985	75,2	79,6	86,3	74,4

Kilde: NOU 1988:24, tabell 2.43.

Tabell 2. *Gjeldsrenter i prosent av bruttoinntekt blant de som har gjeldsrenter.*

	Alle yrkesaktive	Selvstendige i primærnæringene	Selvstendige ellers	Ansatte
1973	6,8	11,2	15,7	4,7
1979	8,2	11,4	14,0	7,0
1982	10,7	13,6	22,8	8,9
1985	13,9	18,7	23,5	12,6

Tabell 3. *Gjeldsrenter i prosent av bruttoinntekt i hele populasjonen.*

	Alle yrkesaktive	Selvstendige primærnæringene	Selvstendige ellers	Ansatte
1973	4,2	9,3	13,4	2,7
1979	6,0	9,5	12,6	4,9
1982	8,2	11,5	20,7	6,7
1985	11,5	16,6	22,0	10,2

Kilde: NOU 1988:24, tabellene 2.46–2.49 og 2.37–2.40.

Teknikk og samfunn

Innfallsvinkler til studiet av teknologisk utvikling og sosial og kulturell endring

I 1986 lanserte Rådet for samfunnsvitenskapelig forskning, Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Forskningsråd og Rådet for humanistisk forskning hvert sitt program for studiet av teknologi og samfunn. (Det siste dog betegnet som teknologi og kulturell endring.) Det er et påfallende fenomen at så forskjellige forskningsråd handlet parallelt. Jeg skal ikke her forsøke å forklare hvorfor det plutselig oppsto en slik markert økning i interessen for denslags studier generelt. Jeg skal imidlertid se på endel forskjellige faktorer innenfor de forskjellige disipliner som bidro til å utvikle denne interesse.

AV
FRANCIS SEJERSTED

Voksende interesse for teknologi og samfunn

La meg begynne historisk, og gå tilbake til teknologidagene i 1980, arrangert av ingeniørforeningen, og der man utviklet planer for utviklingen av teknologi*historie*. Historikere var for anledningen invitert. Hovedforedraget ble holdt av Helmer Dahl, kjent teknolog, vitenskapsmann og forskningsadministrator, som på sine gamle dager hadde utviklet en dyp interesse for teknologihistorie, og som hadde forelest over dette ved NTH. Han var på det tidspunkt (1980) iferd med å legge siste hånd på sin bok, *Teknikk, kultur, samfunn*, – en bok om teknologiens rolle i den samfunnsmessige utvikling. Grunnen til at man fra teknologisiden ønsket å utvikle teknologihistorien, var meget klart uttrykt på seminaret som i hans bok. Følgende sitat er fra den foreløpige utgave av boken:

> «Et historisk perspektiv vil hjelpe til at teknologen kan bidra på en måte hvor hans spesielle faglige kvalifikasjoner kan komme til sin rett fordi han har fått en forståelse av tingenes sammenheng. Han vil komme bort fra sin følelse av å være angrepet, og kanskje på en urettferdig måte, og han vil kunne delta i den alminnelige diskusjon mer konstruktivt enn ved å forsvare seg.»

– Altså en klar ideologisk begrunnelse for å engasjere seg i teknologihistorie. I dag ville det kanskje ikke ha vært nødvendig å understreke dette så sterkt. La meg tilføye at historien ofte er blitt brukt ideologisk på denne måten, for å styrke identiteten og selvfølelsen. I Norge er den moderne historieforskning båret frem av behovet for å styrke den nasjonale selvfølelse. Det er ikke nødvendigvis så galt som enkelte purister vil hevde. Det som eventuelt måtte være galt, er måten denne ideologiske begrunnelse får influere forskningen på.

Den annen gruppe på møtet i 1980 var altså historikerene. Interessen for teknologihistorie blant norske historikere hadde vært svært begrenset opp til 1970-årene. Etnologene hadde imidlertid en tradisjon for analyse av førindustriell teknologihistorie. En sentral avhandling kan nevnes i denne sammenheng, blant annet fordi den fikk en betydning ut over eget fagområde, det gjelder Valen-Sendstads avhandling om norske landbruksredskaper i første halvpart av forrige århundre. Valen-Sendstad viste ved sin rene teknologihistoriske avhandling at moderniseringen av norsk landbruk begynte tidligere enn man dengang normalt regnet med. Denne påpekning bidro til en revisjon av synet på norsk økonomisk historie under det industrielle gjennombrudd. Moderniseringen av landbruket var tydeligvis en avgjørende forutsetning for den første industrialisering.

Økonomisk historie var også omkring 1970 iferd med å bli en egen disiplin ved Universitetet i Oslo. Dette gjenspeilet en internasjonal trend. – Økonomisk historie ekspanderte på den tiden. Særlig aktive var de amerikanske cliometrikere med Robert Fogel i spissen (vi skal komme tilbake til ham). I Oslo ble økonomisk historie utviklet innenfor historikermiljøet. I forhold til den internasjonale trend betød det en atypisk interesse for utvikling av bransjer og på mikronivå, for foretakshistorie og for normer og motiver hos den økonomiske entreprenør, for strukturelle og teknologiske endringer. Det første prosjekt som ble satt igang, var analyser av strukturelle og tekniske endringer i norsk industri under krisen i mellomkrigstiden (kfr. *Vekst gjennom krise*). Inspirasjonen kom fra Joseph Schumpeter og fra hans mer eller mindre teknologideterministiske teori om at teknologisk endring er motoren i den økonomiske utvikling. («Teknologideterminismen» brukes her i svak mening, som tendens. Den innebærer at den teknologiske utvikling har en viss grad av autonomi, og at den er av relativt stor betydning for samfunnsutviklingen.)

En tredje gruppe, som ikke var invitert til møtet i 1980, var sosiologene. Det er i Norge en sterk tradisjon for arbeidsmiljøforskning. I tilknytning til disse miljøer hadde det utviklet seg en spesiell interesse for teknologi og samfunn-studier. Denne interesse var marxistisk inspirert, ikke minst gjennom Harry Braverman. Og selv om Braverman argumenterer mot å bli tolket som en

teknologideterminist, er det rimelig å hevde at den skole han kom til å inspirere, kanskje særlig i Skandinavia, hang igjen i en viss teknologideterminisme. Selve den kapitalistiske produksjonsmåte fører med viss grad av nødvendighet til arbeidets degradering (Korsnes). Bare måten å stille problemet på – nemlig å studere produksjonsmåtens og spesielt teknologiens virkninger på den sosiale utvikling, reflekterer, i den grad angrepsmåten alminneliggjøres, i seg selv en viss teknologideterministisk tendens. Teknologien velges a priori ut som en strategisk særlig viktig faktor. (Winner s. 74.)

Vi har altså antydet en voksende interesse for teknologi- og samfunn-problemer innenfor tre forskjellige fagområder – ingeniører, historikere og sosiologer. Felles for dem var en mer eller mindre ideologisk betinget teknologideterminisme som en viktig del av forklaringen på den økte interesse for denne type studier. Der var ingeniørene, som bar med seg en oppfatning og forståelse for teknologiens egen interne, mer autonome utviklingsdynamikk, men som nå ønsket å påvise teknologenes betydning som skapere av det moderne samfunn. De var teknologioptimister i tillegg til å være teknologideterminister. – Så var det historikerne, post-schumpeterianerne, som fra Schumpeter hadde bragt med seg et ideologisk betinget (– iallfall i den forstand at det var apriorisk bestemt –) begrep om at teknologien var spesielt viktig for den økonomiske utvikling, – og endelig sosiologene, eller post-bravermanianerne, som på tilsvarende måte bar med seg et begrep om teknologiens særlige betydning for den sosiale utvikling. Det er mulig vi hos post-schumpeterianerne kan spore en tendens til teknologioptimisme og hos post-bravermanianerne en tendens til teknologipessimisme.

– Slik var – i grove trekk – de forskjellige disipliners grunnlag for en fornyet interesse for teknikk-og samfunnsstudier ved inngangen til 80-årene. Vi burde kanskje i denne sammenheng også nevnt sosialøkonomene. Med utgangspunkt i Robert Solows undersøkelser i 50-årene, kom norske sosialøkonomer til å bli opptatt av restfaktorens, eller om man vil – teknologifaktorens – rolle for den økonomiske utvikling. Det er mulig vi her skimter en viss konsesjon til Schumpeter-tradisjonen. Det er imidlertid liten direkte sammenheng mellom denne trend og den nye interesse i 70-årene for å se den tekniske utvikling i en større samfunnsmessig sammenheng. Mer bemerkelsesverdig er det at sosialøkonomene, i motsetning til den senere utvikling innenfor de andre fag som er nevnt, kom til å forbli eksternalister. Det vil si at de ikke tok på seg å analysere den tekniske utviklingsprosess i og for seg, – de har ikke gått inn i «the black box».

Francis Sejersted er professor ved Historisk institutt, Universitetet i Oslo.

Ny tilnærming til studier av teknikk og samfunn

I løpet av 80-årene kan man spore en utvikling. Hovedtendensen i denne er at det i alle de faggrupper vi har konsentrert oss om (teknologer, historikere, sosiologer), er en tendens til å gå inn i «the black box», eller til å sette teknologisk endring i fokus. Samtidig ser vi tendenser til avideologisering av disse teknikk- og samfunnsstudiene, og en tendens til institusjonalisering. Vi skimter altså en ny, kanskje mer profesjonalisert, type teknikk- og samfunnsstudier.

Teknologenes behov for å styrke selvrespekten gjennom historiske studier ble mindre. Det betyr imidlertid ikke at deres interesse for teknologihistorie, eller for teknikk og samfunnstudier mer alment, er blitt mindre. 80-årene har ført til en markert økning i forskning som grunnlag for teknisk utvikling, og i den forskningspolitiske og teknologipolitiske oppmerksomhet. – Teknologipolitikken er iferd med å bli vitenskapeliggjort, hvilket betyr en på mange måter ny interesse hos teknologene for innovasjonsstudier, og for innovasjonsteori. Denne interesse har en bred forankring, idet man ikke bare ønsker et grunnlag for en politikk for rask teknologisk utvikling og omstilling, men også en teknologiens tilpasning til ønskede samfunnsformasjoner. Det kan diskuteres hvor sterk denne trend er, eller hvor hovedvekten ligger – på teknologisk utvikling (med sosial tilpasning) eller på teknologisk tilpasning. Det er imidlertid klart at det er øket interesse for policyorienterte teknikk og samfunnstudier hos teknologene, og for samarbeid såvel med dem som arbeider mer i Schumpeter-tradisjonen, som med dem som arbeider mer i arbeidsmiljø-tradisjonen.

Går vi tilbake til vår karakteristikk av dem vi kalte post-schumpeterianerne og post-bravermanianerne, kunne vi legge merke til at begge ble gitt karakteristikker som i realiteten innebar at de i forhold til den teknologiske utvikling var eksternalister. Det vil si at deres primære interesse, selve undersøkelsesobjektet om man vil, ikke var den teknologiske utvikling. Hos post-schumpeterianerne var det den økonomiske utvikling og hos post-bravermanianerne var det den sosiale utvikling. Den annen trend jeg vil fremheve som typisk for 80-årene, er en bevegelse fra eksternalistiske til internalistiske, eller heller kontekstuelle, posisjoner.

Der er en gruppe blant historikerne eller post-schumpeterianerne som har skiftet fokus fra den økonomiske til den teknologiske utvikling. – Det er nå først og fremst den teknologiske utvikling som skal beskrives og forklares. Den skal ikke forklares internalistisk, som en autonom prosess, hvilket det har vært visse tradisjoner for innenfor teknologimiljøene, men kontekstuelt – i lys av hele den samfunnsmessige utvikling. Vi setter det ikke så mye på spissen om vi sier at det i 80-årene er etablert en ny sub-disiplin, nemlig teknologihistorie (kfr. de to doktoravhandlinger til With Andersen og Bruland).

Den tredje utviklingstrend i 80-årene er særlig knyttet til sosiolog-miljøene, og representerer et oppgjør med teknologideterminismen. Dette har karakteristisk nok slått ut i to retninger. For det første er det hos dem som holder fast ved sin primære interesse for arbeidsmiljø spesielt og sosial utvikling generelt, en tendens til å tone ned teknologien som en særlig viktig faktor, det er nå bare en av flere faktorer (Korsnes). Disse studier er altså ikke lenger teknikk og samfunnstudier på samme måte som før.

Den annen trend representerer interessant nok mer en parallell til det som har skjedd hos historikerne, nemlig at man har konsentrert interessen om den teknologiske utvikling. Man undersøker ikke lenger teknologiens virkning på samfunnsutviklingen, men tvertimot, – «the social-shaping of technology», for å bruke en karakteristisk boktittel (MacKenzie/Wajcman). Det er særlig denne retning, såvidt jeg skjønner, som representerer det bevisste oppgjør med teknologideterminismen (noe vi skal komme tilbake til). Det kan kanskje diskuteres om man er iferd med å gli fra et teknologideterministisk til et sosialdeterministisk utgangspunkt, eller om man generelt sklir bort fra determinismen og over mot en mer voluntaristisk holdning med blant annet et nytt innslag av teknologioptimisme – utviklingen burde la seg styre.

Hvordan dette enn er, vil jeg mene at den utvikling jeg har forsøkt å skissere med utgangspunkt i tre fagdisipliner, er et usedvanlig godt eksempel på hvordan utviklingen innenfor forskjellige disipliner og tildels i den ideologisk betingede motivasjon hos utøveren, fører til at fagene krysser hverandres spor, og at nye konstellasjoner eller muligheter for faglig utvikling oppstår.

Historiske analyser – case beskrivelser for å totalisere

La oss se litt nærmere på denne konvergens mellom innovasjonsteori, teknologihistorie og «the social shaping of technology». Vi hadde for noen år siden en debatt som egentlig gikk på hvordan problemer bør stilles, og som såvidt jeg forstår reflekterte noen karakteristiske forskjeller mellom historikerene og sosiologene. (Jeg bruker disse betegnelser idealtypisk, idet de holdninger jeg beskriver ikke entydig følger faggrensene.) Sosiologenes program var på den tiden, som vi har sett, å undersøke *teknologiens virkninger på den sosiale utvikling*. Programmet var klart artikulert (Andersen 1986, Kjelstadli). Blant de økonomiske historikere ble problemet formulert som det motsatte. I innledningen til den foreløpige utgave av Jon Elsters bok *Explaining technical change*, skrevet på bestilling fra temaet «Teknik och social förändring» ved Linköping, og i min innledning til *Vekst gjennom krise* står det eksplisitt at oppgaven ikke skal være å analysere virkningene av teknologien på samfunnsutviklingen, men årsakene og de faktorer som former teknikken. Man skulle altså spørre etter årsaker til, og ikke virkninger av teknologien. – Hva former teknologien, snarere enn hvordan former teknologien samfunnet. Det er interessant at en av de mest fremtredende representanter for den nye internasjonale teknologihistoriske offensiv, og samtidig, såvidt jeg forstår, en av inspiratorene bak den nye «social shaping of technology»-retning, Thomas P. Hughes, har sagt noe tilsvarende:

> «Man skal ikke undersøke teknikkens virkninger på samfunnet, men samfunnets innflytelse på teknikken», og han legger til en begrunnelse, «fordi teknikken er et kulturelt produkt og et uttrykk for de samfunnsmessige verdier».

Hughes' uttalelse kan tolkes på to nivåer, metodologisk og ideologisk. La meg først si endel om det metodologiske, for det var på det plan vår debatt om årsak eller virkning primært lå.

Diskusjonen om man bør spørre etter virkninger eller årsaker reflekterte blant annet, og ikke minst forholdet mellom de nomotetiske (generaliserende) og de idiografiske (individualiserende) vitenskaper. Det å spørre etter virkninger, er, idealtypisk sett, den nomotetiske, generaliserende, anvendte og predikerende samfunnsvitenskaps måte å stille problemer på.

Det er i denne sammenheng for det første viktig å være oppmerksom på at å generalisere er det motsatte av å totalisere. Å generalisere betyr å disintegrere den historiske situasjon for å kunne isolere og identifisere visse fenomen eller mekanismer som man forutsetter kan isoleres og identifiseres også i andre historiske situasjoner. Det betyr at man binder sammen spesifikke årsaker med spesifikke virkninger, mer eller mindre uavhengig av den større historiske kontekst. Å generalisere må bety på en eller annen måte å frigjøre seg fra den individuelle historiske kontekst. Man konsentrerer seg altså om visse aspekter ved den historiske situasjon og ikke om dens totalitet, nettopp for å kunne sortere ut hvilke mekanismer som er generelle eller hva som er identisk i forskjellige situasjoner. For at man skal kunne gjøre dette, forutsettes det at man bygger opp modeller (ikke nødvendigvis i formell forstand) i forbindelse med hvilke man skiller mellom avhengige og uavhengige variabler.

Hvordan man definerer modellen, eller bestemmer hva som er uavhengig eller avhengig, er først og fremst avhengig av området for «den kvasi-naturlige kausalitet» i forhold til området for intensjonal styring. Oppgaven er jo å gi betingede forutsigelser som hjelp for den politiske styring. Det er den anvendte vitenskaps metode. – Om man gjør det slik, går det slik, – velger man *den* teknologien, får man *den* spesielle effekten. Det er altså egentlig virkningen av politiske handlinger man spør om.

Spør man etter virkningen av teknologiske endringer, definerer man de teknologiske endringer som uavhengige variable. De blir på en måte spesielt viktige når det gjelder å forme utviklingen.

Hva som former teknologien står forsåvidt i prinsippet åpent. Det betyr at det kan være en egen autonom og mer determinert prosess, eller den kan være særlig viktig som instrument for dem med makt til å bestemme utviklingen. Å kombinere en forutsetning om en sosialt determinert teknologisk utvikling, med en særlig vekt på den teknologiske utviklings betydning for den sosiale prosess, blir derimot å bite seg selv i halen. Det betyr altså at utviklingen fra en konsentrasjon om teknikkens virkninger til en konsentrasjon om «the social shaping of technology» må representere en reell nyorientering, og ikke bare en utvidelse av interessefeltet.

Historien kan og bør naturligvis utnytte de generelle teorier og modeller i de mer totaliserende historiske forklaringer. Man skal imidlertid være oppmerksom på at en bruk av de generaliserende vitenskapers måte å stille problemene på (ved å spørre etter virkninger) kan få merkverdige resultater om den ukritisk overføres til historiske analyser. Det finnes endel illustrerende eksempler.

Det kanskje mest kjente forsøk på å overføre de generaliserende og predikerende vitenskapers måte å stille problemer på innenfor historien, er Robert Fogels analyse av virkningene av jernbanen i amerikansk historie. Det er altså et klart eksempel på en problemstilling av nettopp den type som var vanlig for endel år siden – de samfunnsmessige virkninger av en ny teknologi. Fogel ble ledet inn i konstruksjonen av kompliserte kontrafaktiske verdner. Hele den store debatt om den nye økonomiske historie i 1960-og 1970-årene kan på en måte sies å ha dreiet seg om fruktbarheten av å spørre etter virkninger snarere enn årsaker. Måten Robert Fogel ble ledet i sine kontrafaktiske verdner på, illustrerer hvordan denne analysemåte avviker fra det totaliserende historiske prosessperspektiv. Innenfor dette perspektiv følges den historiske utvikling nært og med en stadig endring i såvel årsaker som virkninger.

Et annet eksempel er C.P. Kindlebergers forklaring på mellomkrigstidens depresjon. Kindleberger bruker en monokausal forklaring basert på en a priori distinksjon mellom avhengige og uavhengige variabler slik som i anvendt samfunnsvitenskap. Hans forklaring på krisen er Amerikas uvilje til å påta seg ansvaret for å stabilisere verdensøkonomien. Han er altså opptatt av hva som kunne blitt gjort for å hindre eller rette opp skaden. Den manglende kompensatoriske mekanisme blir til selve forklaringen på den dype depresjon. I den historiske kontekst, er dette en tilfeldig forklaring, noe Kindleberger naturligvis er helt klar over. Som han sier, kan det godt tenkes andre forklaringer som kan være like gode. Spørsmålet er altså ikke om forklaringen er riktig, men om den er god. Dette er en måte å se problemet på som er fremmed for kontekstuell historie.

De idealtypiske idiografiske, historiske analyser er individualiserende og totaliserende, – disse to karakteriska henger altså nøye sammen. Man konsentrerer seg om spesielle cases og spør så om hele spektret av forutsetninger og årsaker. Ved å begrense undersøkelsesobjektet og ved å gi avkall i første omgang på generaliseringsaspirasjonen, kan man reelt ta hensyn til helheten i den historiske situasjon, – altså individualisere for å totalisere.

Jeg har notert meg at John Law, som er sosiolog, som representerer en av de mer spennende miljøer i dag i retning av «the social shaping of technology», og som har gode kontakter til trondheimsmiljøet, understreker styrken ved det jeg her har kalt den historiske tilnærmingsmåte. Hans problem er: hvordan samtidig holde fast ved de sosiale faktorers betydning for den teknologiske utvikling og de teknologiske faktorers betydning for den sosiale utvikling. Han har funnet løsningen i det han kaller «the sociology of translation». Han anbefaler på dette grunnlag case-studier, og å følge aktørene, for slik å fange inn virkelighetens kompliserte vekselsspill mellom forskjellige faktorer. Metoden blir mer fortolkende enn forklarende. På den måten kan man unngå å falle i det Jens Arup Seip ville ha kalt «modellenes tyranni».

Mitt poeng er bare å påpeke, med utgangspunkt i Thomas Hughes', Elsters og min egen anbefaling om ikke å spørre etter teknikkens *virkninger*, at det er forskjellige innfallsvinkler med rot i henholdsvis de generaliserende samfunnsvitenskaper og i historiefaget, innfallsvinkler som er like legitime, men som hver har sin egen logikk. Og er man ikke oppmerksom på det, kan resultatene bli ganske underlige. Debatten startet i forhold til en retning hvis program var, som vi har sett, å analysere teknikkens virkninger. Dette er altså legitimt i og for seg. Men det krever på det praktiske mikronivå en form for modellbygging ved hvilken man skiller mellom avhengige og uavhengige variabler og der man i prinsippet gir avkall på et totaliserende perspektiv.

La meg forøvrig tilføye at jeg naturligvis er oppmerksom på at det innenfor sosiologien er en sterk tradisjon for en mer historisk og fortolkende sosiologi. Den nye interesse for «the social shaping of technology» har et naturlig tilknytningspunkt her.

På makronivå teknologideterministisk tendens

Nå er det en fare ved den individualiserende, case- og aktør-orienterte forskning. Man kan, som John Law sier, havne i «wishy-washy eclectism». Ved å grave seg ned i case-studier finner man naturligvis at alt påvirker alt, det sosiale påvirker teknologien, og teknologien den sosiale struktur, – og det er det. Det er viktig og holde fast ved muligheten for at det i makroperspektiv kan være slik at årsaks-virkningskjeden er tyngre den ene vei enn den andre. Her er vi inne på det vi har kalt ideologiske elementer. På dette plan vil jeg alment argumentere for at oppmerksomheten rettes mot teknologiens virkninger.

Som antydet var det i utgangspunktet en teknologideterministisk undertone hos teknologene såvel som hos post-schumpeterianerne og hos post-bravermanianerne. Hos de siste har det som antydet, vært et oppgjør med teknologideterminismen. Om man havner på motsatt side – i en slags sosialdeterminisme, eller om det blir et oppgjør med determinismen generelt som ledd i en slags politisk bevisstgjørelsesprosess, kan som sagt være verdt å diskutere.

Jeg oppfatter John Law som en representant for denne retning. Han tar riktignok sine forbehold, men unngår samtidig den «wishy-washy eclectism» som nødvendigvis blir resultatet når forbeholdene blir det vesentligste. Law synes å være en forsiktig representant for «the social

shaping of technology». En annen representant er Thomas P. Hughes.

Går vi tilbake og ser på Hughes' begrunnelse for at man ikke skal undersøke teknikkens virkninger på samfunnet, var det, som vi husker, fordi teknologien var et kulturelt produkt og et uttrykk for samfunnsmessige verdier. Vi har gitt en fortolkning av hans utsagn på det metodologiske plan. På det mer ideologiske plan må det tolkes som en avstandtagen fra teknologideterminismen. Han avskriver at det finnes et autonomt element i den teknologiske utvikling, – teknologien er et kulturelt produkt, og må analyseres som et kulturelt produkt, «the cultural shaping of technology».

Jeg vil for det første hevde viktigheten av, og muligheten for, å stille problemer på denne måten på makronivå. Hva er tendensen? – at teknologien former samfunnet, eller at samfunnet former teknologien? Det er viktig å stille spørsmålene på denne måten for å komme ut av «the wishy-washy eclectism». Det er videre mulig å overskride de ideologiske elementer og få svar basert i stor utstrekning på empirisk forskning. For det annet vil jeg – på dette plan – argumentere mot Hughes og for en viss form for vag teknologideterminisme.

Den ubevisste teknologideterminismen er svært vanlig i vårt samfunn. Folk flest forestiller seg gjerne at vi i stor grad er underlagt teknikkens utviklingslogikk. Denne tendens til ubevisste eller halvbevisste teknologideterministiske forestillinger strekker seg også inn i alminnelige historiefremstillinger f.eks. Det er meget som taler for at disse framstillinger reflekterer et reelt forhold. I det som gjerne kalles den «teknologi-filosofisk» tradisjon (f.eks. Ellul, von Wright, Winner) såvel som hos flere av teknologihistorikerne finner vi at det er ganske vanlig å hevde at vårt samfunn er karakterisert ved en historisk betinget teknologideterminisme, – teknologien har «tatt kommandoen». At dette forhold er historisk betinget, betyr på den annen side at det skulle være mulig å gjenerobre «kommandoen» over den teknologiske utvikling. Vi er ikke dømt til for alltid å være underlagt teknikkens utviklingslogikk.

Den teknologideterministiske tendens viser seg ved den villighet med hvilken vi lar oss diktere av teknikkens «nødvendighet». Det er de som hevder at denne villighet henger sammen med den kritiske, vitenskaplige tenkemåte og med teknologiens binding til vitenskapen (Nordin s. 197). Denne villighet er dessuten blitt institusjonalisert blant annet gjennom de posisjoner teknologene har i vårt samfunn. Den reflekteres også i våre forestillinger om hva som er «nødvendig» og hva som er ønskelig, – gjennom internaliserte normer. Teknologien har en tendens til å bli autonom ved at den bidrar til å skape de behov den selv skal dekke (Nordin, Winner). Vi skal forøvrig ikke gå nærmere inn på dette i denne sammenheng (Sejersted 1988). Denne teknologideterministiske tendens reflekteres – og styrkes – dessuten gjennom den påpekte tradisjon i de fleste fag til ikke å gå inn i «the black box», men forutsette den teknologiske utvikling som noe autonomt og eksternt gitt. Manglende oppmerksomhet og manglende bevissthet forlenger altså i seg selv den teknologiske utvikling med en viss skjebnetyngde.

Om det er riktig at vi lever under en historisk betinget teknologideterminisme, måtte, på bakgrunn av hva vi har sagt, et naturlig første skritt mot en ny kontroll med utviklingen være en bevisstgjøring om situasjonen. Det vil si at man demystifiserer teknologien ved å gå inn i den tekniske utviklingsprosess, eventuelt påviser det unødvendige i at teknologien skulle «ta kommandoen» og plassere hele teknologitruslen i et historisk perspektiv. Det er bare på denne bakgrunn problemet kan bli håndterlig. 80-årenes utvikling, med en ny fokusering på den teknologiske utviklingsprosess i samfunnsmessig sammenheng, blir på denne bakgrunn gledelig. Oppgjøret med den halvt ubevisste teknologideterminismen er også positivt som del av en bevisstgjøringsprosess omkring betingelsene for å styre den tekniske utvikling i ønskelig retning – hvorhen nå det måtte bli.

LITTERATUR:

Andersen, Håkon With: *Fra det britiske til det amerikanske produksjonsideal* (1987)

Andersen, Håkon With: «Teknologihistoriske temaer og kontroverser – utfordringer for samfunnsvitenskapen» (Notat nr. 18. Teknologihistorieprosjektet NAVF/NTNF 1986)

Braverman, Harry: *Labor and Monopoly Capital* (Monthly Review Press 1974)

Bruland, Kristine: *British Technology and Norwegian Industrialization: The Diffusion of Textile Techniques from 1845 to 1870* (Cambridge U. P. forthcoming)

Dahl, Helmer: *Teknikk, Kultur, Samfunn* (Ingeniørforlaget 1984) Foreløpig utgave: *Teknikk og samfunn* (1979) Sitatet er fra den forløpig utgave

Ellul, Jaques: *The Technological Society* (New York 1964)

Elster, Jon: *Explaining Technical Change* (Cambridge U. P. 1983) Sitatet er fra foreløpig utgave

Fogel, Robert: *Railroads and Economic Growth. Essays in Econometric History* (Baltimore 1964)

Hughes, Thomas P.: Sitatet er fra en artikkel i *Frankfurter Allgemeine Zeitung* nr. 83, 8. april 1987: «Im Netz der Krfte». Den samme holdning preger hans bok, *Networks of Power* (John Hopkins U. P. 1983) og er uttalt i bokens forord.

Kindleberger, Charles P.: *The world in Depression 1929-1939* (University of California Press 1973)

Kjelstadli, Knut: «Kort ekspresstur med historiens lokomotiv – om teknologihistorie i Norge» *Sosiologi idag* 1/84 (Oslo)

Korsnes, Olav: «Bravermanisme og Bravermani – diagnose og forslag til terapi». *Tidsskrift for samfunnsforskning* (1982)

Law, John: «Notes on the theory of translation» og «Six Principles for the interdiciplinary analysis of technology» i Knut H. Sørensen (ed.): *Forsknings- og innovasjonspolitikk* (Senter for vitenskap, teknologi og samfunn, Trondheim 1988)

MacKenzie, Donald og Wajcman, Judy (eds.): *The Social Shaping of Technology* (Philadelphia 1987)

Nordin, Ingemar: *Teknologiens rationalitet* (Timbro, Göteborg 1988)

Seip, Jens A.: «Modellenes tyranni», *Periferi og sentrum i historien* (Studier i historisk metode nr. 10. Universitetsforlaget 1975)

Sejersted, Francis (red.): *Vekst gjennom krise* (Univ.forlaget, Oslo 1982)

Sejersted, Francis: «Teknologi og kultur» (ms. 1988)

Senstad, Fartein Valen: *Norske landbruksredskaper 1800-1859-årene* (1964)

Smith, Merritt Roe: «Recent Trends in History of Technology: Contextual Contrasts» Paper presented an international workshop on vontemporary technology in its historical context (Copenhagen August 28 & 29 1986)

Staudenmaier S. J., John M.: *Technology's Storytellers* (MIT Press 1985)

Winner, Langdon: *Autonomous Technology* (MIT Press, Cambridge 1977)

Wright, Georg Henrik von: *Vetenskapen och fornuftet* (Bomiers, Stockholm 1986)

Hva er optimal kapitalbeskatning?

Artikkelen gir en oversikt over de viktigste samfunnsøkonomiske effektivitetsproblemer ved kapitalbeskatningen. Deretter drøftes implikasjoner av teori for optimal beskatning for utforming av kapitalbeskatningen. Det argumenteres for relativt mild beskatning av relativt skattefølsom kapitalakkumulasjon, spesielt finanssparing når renten tas som gitt fra utlandet. Det advares mot kapitalbeskatning med negativt proveny, som både gir kapitalmarkedsvridninger, og øker behovet for skatt på arbeidsinntekt som vrir arbeidsmarkedstilpasningen. Til slutt tas det til orde for relativt sterkere beskatning av forbruk, konsumkapital og i noen grad formue.

AV
VIDAR CHRISTIANSEN[1]

Innledning

Kapitalbeskatningen har vært et av de mest sentrale emner både i den politiske skattedebatt og i skatteforskningen i Norden og andre vestlige land gjennom mange år. La meg bare som påminning nevne stikkord som fradragsrett for gjeldsrenter, brutto- kontra netto-beskatning, boligbeskatning og utgiftsskatt. En lang rekke analyser fra akademiske miljøer og praktiske skatteutredninger har konkludert med at de største skatteproblemene er knyttet nettopp til kapitalbeskatningen. Det er særlig påpekning av to forhold som har gått igjen i denne drøftingen. Det ene er at realrenten på visse typer sparing beskattes svært hardt, mens gjeldsrenter subsidieres sterkt. Det andre er at forskjellige typer kapitalinntekt beskattes svært forskjellig. En spesiell side ved dette er den asymmetriske behandling av gjeldsrenter og en rekke former for kapitalavkastning, som gjør at en etter skatt kan låne billig for å plassere i kapital som gir lavt beskattet avkastning. En har fradragsrett for utgifter til lavt beskattet inntekts ervervelse. (Se for øvrig NOU (1984).)

La to talleksempler belyse forholdene.

Setter en penger i banken til 10% rente, inflasjonsraten er 8% og marginalskatten 50%, får vi følgende regnestykke: Realrente før skatt er 2%. Realrente etter skatt er -3%. Skatt på realrente er dermed 250%. Eksemplet er ikke ekstremt, men svarer godt til forholdene i Norge for få år siden.

Om nytten av en boliginvestering verdsettes tilsvarende, og boligtaksten settes til 25% av investeringskostnaden, blir skatten på realavkastningen av bolig til sammenligning ca 15% etter norske regler.

Dette innlegget har fått den ambisiøse tittelen «Hva er optimal kapitalbeskatning?» Ambisjonen er ikke å gi et konkret svar som for eksempel «optimal kapitalbeskatning er 31.4%.» Formålet er å gi en innføring i de prinsipper nyere skatteforskning vil legge til grunn for utformingen av kapitalbeskatningen. Samtidig skal jeg forsøke å knytte forbindelsen til den praktiske skattepolitikk.

Om begrepet kapitalbeskatning

Med kapitalbeskatning vil jeg tenke på skatt knyttet til real- og finanskapital. Den kan utlignes på en pris eller verdiansettelse på kapitalen i tilknytning til omsetning, arv eller eie. Eller den kan utlignes som en skatt på inntekt (avkastning) av kapital. Forsåvidt som vi vil anta at det er nær sammenheng mellom kapitalverdi og (forventninger om) avkastning av kapital, er de to former for kapitalbeskatning nært beslektet. Jeg skal i den prinsipielle drøfting senere tenke på kapitalbeskatningen som skatt på kapitalinntekt.

Kapitalen består grovt inndelt av produksjonskapital, konsumkapital og finansfordringer, inkludert gjeld. Det er vanlig å ha skatt på eie, omsetning og arv i form av formuesskatt, eiendomsskatt, årsavgifter, avgifter ved import og førstegangsomsetning, f.eks. på biler, avgifter på omsetning, f.eks. av visse verdipapirer, og arveavgifter. Kapitalinntekt antar mange former som avkastning av bruk av kapital som produksjonsfaktor, utbetalt avkastning på finansaktiva, tjenesteyting fra konsumkapital og realiserte og påløpne (ikke-realiserte) kurs- eller prisstigningsgevinster. Skatten utlignes dels på relativt enkelt observerbare markedsstørrelser, som f.eks. nominell rente av bankinnskudd. Dels er det innslag av beregning som f.eks. ved utligning av skatt på beregnet inntekt av egen bolig og ved beregning av avskrivninger. Endelig kan vi merke oss at kapitalbeskatningen dels skjer på foretakenes (selskapenes) hånd og dels på eiernes (aksjonærenes) hånd.

Denne skissen av kapitalbeskatningens mangfoldighet kan kanskje synes å lede opp til en relativt detaljert og inngående drøfting. Det er ikke tilfelle. Tvert i mot må jeg begrense meg til drøfting av hovedprinsipper. Men også da er det viktig å ha i bakgrunnen hvor sammensatt og komplisert utligningsgrunnlaget og utformingen av kapitalbeskatningen er i praksis. Det er nettopp i dette mange av de interessante og vanskelige problemer i kapitalbeskatningen ligger.

[1] Dette er mitt innlegg på det 26. Nordiske Nasjonaløkonomiske møte i Oslo 18. og 19.august 1988. Det er bare foretatt noen mindre korrigeringer, og referanser er føyd til. Jeg takker Rolf Brunstad for kommentarer.

Skattevridninger

Det er god sosialøkonomisk tradisjon å tenke realøkonomisk. Også drøftingen av hva som er god utforming av kapitalbeskatningen bør knyttes til dens realøkonomiske virkninger. Det samfunnsøkonomiske idealkravet til ressursallokeringen i økonomien er at den skal oppfylle kravene til Pareto-optimalitet. Det vil si at gitt tilgangen på ressurser, gitt tekniske muligheter og gitt forholdene på verdensmarkedet et lite land møter, skal økonomien innrettes slik at det ikke er mulig å finne reformer som bedrer situasjonen for noen uten at det går ut over andre.

Velferdsteorien gir oss en rekke betingelser som må være oppfylt for at vi i denne forstand skal ha samfunnsøkonomisk effektiv ressursallokering. Problemet med de typer skatter en har i praksis er at de nødvendigvis medfører brudd på disse Paretobetingelser. Vi sier at skattene skaper vridninger eller er forvridende. Det er bare skatter som korrigerer for eksterne virkninger, Pigou-skatter, og skatter knyttet til utligningsgrunnlag som skatteyterne ikke kan påvirke, lumpsum-skatter, som er forenlige med den ideelle Pareto-optimalitet. I praksis må en også ha andre skatter, inntektsskatter, moms, etc. for å få tilstrekkelig skatteinntekt. Når dette er situasjonen, står vi overfor det nye problem å finne den skatteutforming som gir best mulig ressursallokering gitt tekniske og ressursmessige begrensninger og gitt at kravet til skatteinntekt må innfris ved hjelp av forvridende skatter. For å kunne drøfte dette nærmere, må vi først se på hvordan skattene bryter de ideelle effektivitetsbetingelser, eller med andre ord hvilke vridninger de skaper. (For en enkel innføring i effektivitetsvirkninger av skatter se f.eks. Christiansen (1986).)

Når det gjelder kapital, er det spesielt tre forhold vi er opptatt av med tanke på samfunnsøkonomisk effektivitet.

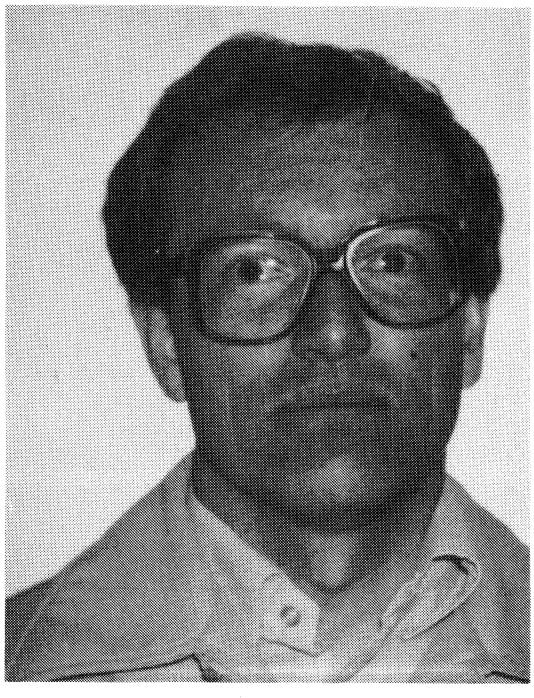

Vidar Christiansen, cand. oecon. fra 1974, er nå førsteamanuensis ved Sosialøkonomisk institutt.

For det første er det ideelt sett ønskelig at en gitt total kapitaltilgang allokeres slik at marginalavkastningen er den samme i alle anvendelser. I praksis beskattes forskjellige typer kapitalavkastning forskjellig. Privatøkonomisk vil en få størst avkastning av kapitalen ved å plassere den slik at marginalavkastningen etter skatt er den samme i alle anvendelser. Men når marginalskatten er forskjellig, innebærer samme marginalavkastning etter skatt at marginalavkastningen før skatt, som svarer til den samfunnsøkonomiske marginalavkastningen, blir forskjellig. En får en *allokeringsvridning* og mindre totalavkastning enn det som ideelt sett er mulig.

For det andre er det ideelt sett ønskelig at den subjektive rente den enkelte krever for å spare en krone, eller er villig til å betale for å låne en krone, på marginen er den samme for alle. For hvis dette ikke er tilfelle, er det mulig å foreta gjensidig fordelaktige lånetransaksjoner. I et fritt kredittmarked vil den enkelte tilpasse seg slik at den subjektive rente er lik markedsrenten etter skatt. Når den marginale inntektsskatt er forskjellig, blir dermed også de subjektive renter forskjellige når markedsrenten før skatt er den samme. Dermed får vi ut fra det som ideelt sett er ønskelig en *uheldig allokering av sparing og låneopptak på personer.*

Det kan bemerkes at de siste reformer i kapitalbeskatningen i Norge særlig har redusert denne vridningen ved å redusere de høyeste marginalskatter på renteinntekt. Se Finansdepartementet (1987).

For det tredje er det ideelt sett ønskelig at den privatøkonomiske marginalavkastningen av sparing og rentekostnad ved å låne svarer til den samfunnsøkonomiske. Når renten etter skatt både ved sparing og låneopptak er lavere enn den samfunnsøkonomiske marginalavkastning av sparing, vrir dette tilpasningen i favør av forbruk i dag på bekostning av sparing og framtidig forbruk.

Også denne vridningen er redusert gjennom de siste års reformer i Norge ved at marginalskatten på rente er senket. Dette gjelder først og fremst på høye inntekter. Siden vridningseffekten øker progressivt med marginalskatten, er det nettopp ved å redusere de høyeste marginalskattene en oppnår den største effektivitetsgevinsten. (For utdyping av det teoretiske poenget, se Christiansen (1986).)

Så langt har jeg trukket fram inntektsskatter eller tilsvarende skatter. Vi ser at disse skaper vridninger av avveiningen mellom konsum og sparing og allokeringen av kapital på anvendelser og personer. La oss også betrakte en ren forbruksskatt. Denne kan ha form av en generell indirekte skatt, f.eks. en generell omsetningsskatt eller merverdiavgift, eller en direkte skatt på forbruksutgift, såkalt utgiftsskatt. (Se f.eks. Christiansen og Sandmo (1981) eller SOU (1986).) Den siste kan i prinsippet gjøres progressiv med varierende marginalskatt. La oss nå tenke på en forbruksskatt som eneste skatt. En slik skatt pålegges forbruksutgiften uansett hvordan inntekten er skaffet til veie. Den diskriminerer ikke mellom forskjellige typer kapitalinntekt og vrir derfor heller ikke anvendelsen av kapitalen. En proporsjonal forbruksskatt virker også nøytralt på avveiningen mellom forbruk og sparing. Et talleksempel kan illustrere. La forbruksskattesatsen være 20%. Anta at en sparer 120 kr fra en periode

til en annen til 10% rente. Staten mister da 20 kr i skatt i spareperioden, og den reelle forbruksavståelsen er 100 kr. I neste periode innkasseres og forbrukes 132 kr, altså 120 kr tillagt 10% rente. Av dette er 110 kr reelt forbruk og 22 kr er skatt til staten. Vi kan se det som spareren og staten er gått sammen om å spare, og begge har fått en avkastning på 10%, som nettopp svarer til avkastningen før skatt.

Optimal kapitalbeskatning

Dersom en har skatt på forbruk i form av utgiftsskatt med varierende marginalskatt modifiseres resultatet ovenfor noe. Likevel kan vi si at generell skatt på forbruk meget langt på vei virker nøytralt eller ikkevridende i kapitalmarkedene. Dette har ledet mange økonomer til å hevde at forbruksbeskatning er den optimale form for kapitalbeskatning, og mange har på dette grunnlag argumentert for å gå helt over fra inntektsskatt til generell utgiftsskatt. Se f.eks. Kaldor (1955) eller Meade Committee (1978).

Forslaget om overgang til utgiftsskatt møter særlig to motargumenter. Det ene er at en ikke bare kan se på vridningene i kapitalmarkedene. Også skatt på forbruk virker vridende i arbeidsmarkedet. Enten en har en inntektsskatt som reduserer den lønn en får utbetalt, eller en skatt på forbruk som reduserer kjøpekraften til lønnen, er følgen at den privatøkonomiske belønning for arbeidsinnsats blir lavere enn den samfunnsøkonomiske. Dermed vris tilpasningen bort fra arbeidsinnsats i markedet og i retning av fritid og egenproduksjon (selvbygging, eget vedlikehold av hus, bil, etc.). Innenfor en betraktning der en tar hensyn til vridningen mellom forbruk og sparing og vridningen i arbeidsmarkedet, kan det som en hovedregel vises at argumentet for utgiftsskatt er sterkere jo lettere avveiningen mellom forbruk og sparing påvirkes av en rentevridning, mens argumentet for inntektsskatt er sterkere jo lettere arbeidstilbudet påvirkes av en lønnsvridning. Som vist ovenfor gir en proporsjonal skatt på forbruksutgift ingen vridning av sparingen. Inntektsskatt gir derimot vridning både av sparing og arbeidstilbud. Et resultat i teorien om optimal beskatning er at det er de goder som er minst elastiske i etterspørselen eller tilbudet, som bør beskattes relativt hardest. Det følger altså at dersom arbeidstilbudet er elastisk og sparingen er uelastisk, bør det være en relativt høy skatt på rente; denne konklusjonen trekker altså i retning av inntektsskatt. Hvis det derimot er slik at arbeidstilbudet er uelastisk og sparingen elastisk, bør rente beskattes lavt; konklusjonen går da i retning av utgiftsskatt. Se for øvrig Christiansen og Sandmo (1981).

Det er altså for enkelt å si at utgiftsskatten er overlegen fordi den i motsetning til inntektsskatt ikke skaper vridning i kapitalmarkedet, mens den i likhet med inntektsskatt skaper vridning av arbeidstilbudet. En må se på det totale omfanget av vridningene. Riktignok styrkes argumentet for utgiftsskatt om en også tar hensyn til de vridninger av kapitalallokeringen inntektsskatten i praksis medfører. Men generelt kan det ikke uten videre sies at en ren utgiftsskatt er bedre enn en kombinasjon av inntektsskatt og forbruksskatt. I praksis er det det en har med inntektsskatt og indirekte skatt på forbruk. Dermed er det ikke sagt at den eksisterende vektfordelingen er den beste.

Det andre hovedargumentet mot utgiftsskatt er at det er mange og alvorlige praktiske problemer med å innføre utgiftsskatt. Særlig er det problemer knyttet til selve overgangen til utgiftsskatt når en allerede har inntektsskatt. Se Lodin (1976) og Hansson (1986).

La meg i det følgende legge til grunn at vi ser bort fra å gå over til utgiftsskatt i nær framtid. Det vi da må diskutere er utformingen av inntektsskattene og indirekte skatt på forbruk.

La meg først i denne delen diskutere hvordan forskjellige typer kapitalinntekt i prinsippet bør beskattes. Som jeg allerede har vært inne på ville det ideelt sett være ønskelig å beskatte all kapitalinntekt med samme sats for å unngå vridninger i kapitalallokeringen. Det ligger imidlertid i uttrykket «ideelt sett» at det i praksis er nødvendig å modifisere argumentet. Saken er at når en først beskatter kapitalinntekt og vrir avveiningen mellom forbruk og sparing, kan det hende at forskjellige former for kapitalinntekt bør beskattes ulikt dersom dette alt i alt gir en mindre sparevridning. Selv om ulik beskatning medfører at en ikke får størst mulig avkastning av den kapital som akkumuleres, får en til gjengjeld en større kapitalakkumulasjon. Spesielt vil en vente at differensiert beskatning er fordelaktig dersom sparing i forskjellige former ikke er like skattefølsom. I tråd med generelle prinsipper for optimal beskatning vil en da være mer forsiktig med å beskatte spareformer som er relativt skattefølsomme, og heller beskatte hardere mindre skattefølsomme spareformer. Dermed påvirkes totalsparingen mindre enn ved uniform beskatning uten sterk vridning av kapitalallokeringen.

Det er nå viktig å understreke at det er den realøkonomiske allokering vi er opptatt av, og at poenget med skattedifferensiering er å differensiere mellom realøkonomisk sett forskjellige former for kapitalanvendelse. At skattedifferensiering kan motivere til rent finansielle disposisjoner i form av pengeflytting mellom ulike konti, finansaktiva og finansinstitusjoner opptar oss ikke i denne sammenheng så lenge det ikke har realøkonomiske implikasjoner. Vi er altså opptatt av hvordan kapitalanvendelser til forskjellige former for produksjonskapital, konsumkapital og fordringer på utlandet skal beskattes. Det er ulike elastisiteter i akkumuleringen av disse realøkonomisk sett forskjellige kapitalformer som bør gi grunnlag for skattedifferensiering.

La oss se nærmere på ett spesielt tilfelle. Vi antar at sparing skjer i to former, enten som finanssparing (fordringer på utlandet) eller innenlandsk realinvestering. Finanssparingen kan være positiv eller negativ. Vi antar at landet står overfor en gitt rente i det internasjonale finansmarked. Innenlandske realinvesteringer antas å ha fallende marginalavkastning. Det spares med sikte på framtidig forbruk. Sparing og kapitalallokering bestemmes av privatøkonomisk avkastning. Myndighetene krever en viss framtidig skatteinntekt. Det kan da vises under disse forutsetninger at det er riktig å beskatte rente, dvs. avkastning av finanssparing, lavere enn avkastning av relkapital. Forklaringen er at på grunn av det

uendelig elastiske tilbudet av kapital fra utlandet, er finanssparingen mer skattefølsom enn realinvesteringene. (Utdyping finnes i Christiansen og Kvinge (1988).)

En annen måte å framstille saksforholdet på, er å tenke oss et øyeblikk at de to typer kapitalinntekt beskattes med samme sats. La oss også nå tenke oss at begge typer sparing er positiv. Vi kan da lett vise at det er fordelaktig å øke skattesatsen litt på realkapitalavkastning og redusere skattesatsen litt på renteinntekt. Endringene tilpasses slik at skatteinntekten opprettholdes. En slik reform vil motivere til finanssparing på bekostning av realsparing. Men siden den samfunnsøkonomiske marginalavkastning i utgangspunktet er den samme er de samfunnsøkonomiske lønnsomhetskonsekvensene av en liten reallokering neglisjerbare. Men samtidig vil reduksjonen i skattesatsen på rente øke marginalavkastningen av sparing. Marginalavkastningen av finanssparing øker direkte ved at rente etter skatt øker. Marginalavkastningen av realinvestering øker ved at investeringene tilpasses slik at marginalavkastningen blir lik den en får ved finanssparing. Stimulansen til økt sparing blir den eneste virkningen som betyr noe for den samfunnsøkonomiske lønnsomhet, og denne effekten er positiv.

Tilfellet som er beskrevet, illustrerer det generelle prinsipp at kapitalbeskatningen bør tilpasses hvor skatteelastisk tilpasningen av de forskjellige former for kapitalakkumulasjon er.

Hva kan vi så si om de praktiske implikasjoner? Generelt vet vi svært lite om elastisiteter i forskjellige typer kapitalakkumulasjon. Det betyr at en stort sett mangler grunnlag for å rettferdiggjøre de store forskjeller i beskatning av forskjellige typer kapitalinntekt som en observerer i praksis. Noen holdepunkter har vi imidlertid. Det tilfellet jeg beskrev med finanssparing og realinvestering er antakelig ikke så dårlig tilnærmelse til forholdene i små åpne økonomier som de nordiske. Da gir modellen et argument for å beskatte finansavkastning lavere enn avkastning av realinvestering. Selv om jeg ikke har skikkelig empirisk dokumentasjon, tyder mye på at det er det motsatte som skjer i praksis. Ikke minst taler den harde beskatning av realrente på ren finanssparing for dette.

Den optimale struktur i kapitalbeskatningen kan også påvirkes av at forskjellige typer kapitalakkumulasjon i ulik grad påvirker arbeidstilbudet. Hvis det for eksempel er slik at akkumulering av konsumkapital spesielt virker negativt på arbeidstilbudet, er dette et selvstendig argument for skatt på konsumkapital. Etter mitt skjønn er dette en plausibel antakelse. Mange typer konsumkapital (bolig, hytte, båt) må antas å trekke med seg en god del egenarbeid både til investering og vedlikehold. Dessuten har en mer nytte av konsumkapital jo mer fritid en har til å benytte den.

La meg etter denne drøftingen av strukturen i kapitalbeskatningen, si noe om nivået på kapitalbeskatningen. I denne behandlingen er det større behov for å trekke inn andre sider ved beskatningen. Dette skulle være temmelig opplagt. Inntekten i samfunnet består av kapital- og arbeidsinntekt. Skatt på de to inntektsformer er alternativer, og en kan ikke fastsette den ene uten å jamføre alternativene.

La oss starte med en rent kortsiktig betraktning. På kort sikt er beholdningen av de fleste typer kapital tilnærmet gitt og påvirkes lite av skatteendringer. Spesielt gjelder det realkapitalbeholdninger. Det betyr at vridningseffektene av kapitalbeskatning på kort sikt er små. Dette tilsier høy kapitalbeskatning for dermed å kunne ha lav og lite forvridende skatt på arbeidsinntekt.

Dette er imidlertid en rent kortsiktig betraktning. På noe sikt vil kapitalakkumulasjonen påvirkes. En kunne kanskje tenke seg et skatteopplegg med høy kapitalskatt på kort sikt og lav skatt på lang sikt. Men om en del år vil det som nå er lang sikt være blitt kort sikt, og det kan igjen argumenteres for høy kapitalskatt på kort sikt. Et slikt skatteopplegg er derfor ikke dynamisk konsistent og heller ikke troverdig.

Legger vi en langsiktig betraktning til grunn, må vi sammenligne vridningseffektene av skatt på henholdsvis kapitalinntekt og arbeidsinntekt. Ved positiv kapitalinntekt vil fordelen ved en skatt på kapitalinntekt være at en får skatteinntekt som gjør det mulig å holde lavere og mindre forvridende skatt på arbeidsinntekt. Denne fordelen må veies mot den ulempe at en får sparevridning, og muligens at kryssvirkningen mellom kapital- og arbeidsmarkedet er negativ på arbeidstilbudet. Den relative styrke avgjør hvordan skattebyrden bør fordeles på inntektsformene i form av differensierte inntektsskatter eller generell inntekts- og generell forbruksskatt.

Motstykket til betraktningen foran er at om kapitalinntekten er negativ, fordi gjelden er stor, blir skatteinntekten mindre jo høyere skattesatsen er, siden gjeldsrenter kommer til fradrag i inntekten. Det betyr at skatt på kapitalinntekt både virker vridende i favør av opplåning og forsterker behovet for forvridende skatt på arbeidsinntekt. Dette er et argument for lav, ja kanskje endog negativ skatt på kapitalinntekt.

I praksis er det ikke uten videre så enkelt å si om kapitalinntekten er positiv eller negativ. Dette kan synes merkelig. Men problemet er at de inntektsbegreper som legges til grunn ved skatteligningen avviker fra de reelle inntektsstørrelser. De reelle skattesatser bestemmes derfor i virkeligheten ikke bare av formelle skattesatser, men også av det innhold en gir inntektsbegrepene for skatteformål. En kan derfor ha reell kapitalinntekt, samtidig som de negative komponenter dominerer i beregningen av utligningsgrunnlaget for kapitalbeskatningen. Kombinasjoner av nominelt gjeldsrentefradrag, lav verdsetting av beregnet inntekt av konsumkapital, mangelfull inkludering av kapitalgevinster og avskrivnings- og avsetningssetningsregler som kanskje gir undervurdering av bedriftsinntekt, trekker i retning av lav eller negativ ligningsmessig kapitalinntekt. Imidlertid er det ikke grunn til å tro at negativt proveny fra kapitalbeskatningen er optimalt, fordi en da kombinerer vridning av kapitalakkumulasjonen med forsterket vridning i arbeidsmarkedet.

I praksis er det vanskelig å skille klart mellom struktur og nivå i kapitalbeskatningen. Grunnen er at i praksis synes det vanskelig å beskatte visse typer kapitalinntekt særlig effektivt. Det kan være en blanding av økonomiske, administrative og politiske grunner til det. Tar vi nå som gitt at deler av kapitalbeskatningen vil ligge på et lavt

nivå, må kapitalbeskatningen forøvrig tilpasses til dette. Ønsket om å unngå vridninger i kapitalallokeringen taler da også for lav kapitalbeskatning forøvrig. Dersom den øvrige ligningsmessige kapitalinntekt er negativ, forsterkes dette argumentet betraktelig. Men dersom den er positiv, motvirkes det første argumentet av ønsket om å ha en kapitalbeskatning som begrenser behovet for forvridende skatt på arbeidsinntekt. (Se også Christiansen (1987).).

Noen reformtanker

Jeg tror Norge, andre nordiske land og sikkert også andre land sliter med store realøkonomiske vridninger på grunn av kapitalbeskatningen. Skattesystemet i Norge virker i stor grad til å subsidiere låneopptak og i sterk grad til å stimulere til investering i konsumkapital. Det er ingen grunn til å tro at skattedifferensieringen legitimeres av egenskaper ved den økonomiske tilpasning, ulike elastisiteter etc. Det er snarere grunn til å tro at at differensieringen går i gal retning. Problemene har vært angrepet i første rekke ved såkalt overgang fra netto- til bruttoskatt. Dette svarer i hovedsak til en overgang fra generell inntektsskatt til skatt på pensjonsgivende inntekt, som i prinsippet er ment å svare til arbeidsinntekt. En reduserer altså i prinsippet skattesatsen på kapitalinntekt og øker den på arbeidsinntekt.

Skillet mellom såkalt brutto- og nettoskatt skaper problemer, ikke minst i forbindelse med behandlingen av næringsdrivende som ikke har noen enkelt definerbar arbeidsinntekt, og som derfor kan få andre fradrag i sin pensjonsgivende inntekt enn lønnstakere. Blant annet derfor mener jeg en bør se nærmere på andre reformer som jeg, ut fra prinsippene i det foregående kombinert med skjønn, mener vil gjøre kapitalbeskatningen mer optimal. Jeg vil trekke fram tre elementer:

1) Høyere og mest mulig generell skatt på forbruk. I praksis vil dette si økning av merverdiavgiften og muligens utvidelse av grunnlaget.
2) Høyere skatt på konsumkapital, spesielt bolig og fritidshus.
3) Noe høyere formuesskatt. Jeg tror formuesskatten gir noe mer ensartet beskatning enn inntektsskatten, selv om heller ikke ansettelse av formuesverdi kan ventes å skje etter helt ensartede prinsipper i praksis.

Motstykket til disse skatteøkninger vil være nedsettelse av inntektsskatten.

Det er grunn til å tro at slike reformer vil øke provenyet fra kapitalbeskatningen og redusere behovet for skatt på arbeidsinntekt, samtidig som spare- og allokeringsvridningene i kapitalbeskatningen dempes. Reformene vil gi oss en del av de fordeler som vanligvis tillegges utgiftsskatten uten en så dyptgripende reform som innføring av utgiftsskatt ville være.

Se referanser side 22.

Departementet for utviklingshjelp/NORAD rekrutterer fagfolk til prosjekter i Afrika og Asia.

TANZANIA

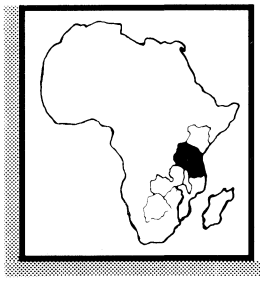

Norge vil fra 1989 gi bistand til et landsbygdutviklingsprogram i Kigoma regionen i Tanzania. Programmet er i startfasen og vil omfatte en forsiktig oppstarting av flere prosjektaktiviteter, med særlig vekt på institusjonsoppbygging og oppbygging av lokal planleggingskapasitet, med forbehold om tanzianske myndigheters godkjennelse, skal det nå rekrutteres:

KOORDINATOR

(Ref. kode TAN 054)

Arbeidsoppgaver:
Være rådgiver for planleggingsadministrasjonen på regionalt og distriktsnivå. Bistå lokale myndigheter i oppfølging av programmets virksomhet og i utarbeidelse av oppfølgings- og rapporteringssystemer. Vurdere eksisterende planleggings- og gjennomføringskapasitet på regions- og distriktsnivå, med vekt på rekrutterings- og opplæringsbehov. Bistå i å etablere administrative rutiner og prosedyrer i samsvar med tanzianske myndigheters regelverk.

Kvalifikasjoner:
Høyere utdanning innen fagene: økonomi, samfunnsvitenskap, geografi eller annet relevant fagområde, med minst 5 års erfaring fra distriktsutvikling og samfunnsplanlegging, helst fra utviklingsland. Erfaring fra arbeid med å fremme folkelig deltagelse vil være en fordel. Gode engelskkunnskaper. Kunnskaper i swahili er en fordel. Opplæring vil bli gitt.

Det vil i tillegg til de faglige kvalifikasjoner bli lagt stor vekt på personlige egenskaper, som evne til kunnskapsoverføring, tilpasningsdyktighet og tålmodighet. Gode samarbeidsevner, også på tvers av kulturgrenser, anses som en forutsetning for en vellykket arbeidsinnsats i et utviklingsland.

Tjenestested: Kigoma.

Arbeidsspråk: Engelsk/swahili.

Tiltredelse: Sommer/høst 1989.

Søknadsfrist: 10. april 1989.

Kvinner oppfordres til å søke.

Godtgjørelse: Lønn i henhold til Statens lønnsplaner ltr. 33. I tillegg vil det bli gitt et skattefritt utetillegg samt andre ytelser.

Søknadsskjema og skriftlige opplysninger om stillingen, lønn, utetillegg, flyttegodtgjørelse, skoletilbud m.v. fåes ved henvendelse til forværelset, Personellkontoret, tlf. (02) 33 55 60, linje 322.

Departementet for utviklingshjelp

NORAD
Personellkontoret
Tollbugt. 31, Postb. 8189-Dep.
0034 Oslo 1

REFERANSER:

Christiansen, V. og A. Sandmo, 1981, Utgiftsskatt, Statsøkonomisk Tidsskrift 95, 1-37.

Christiansen, V., 1986, Moderne normativ skatteanalyse – En overskikt, Sosialøkonomen nr. 10, 31-38.

Christiansen V., 1987, Rentebeskatning og samfunnsøkonomisk effektivitet, Norsk økonomisk Tidsskrift 101, 49-61.

Christiansen V. og T. Kvinge, 1988, Optimal differensiering av kapitalbeskatning, foreløpig upublisert notat, Senter for anvendt forskning, Oslo.

Finansdepartementet, 1987, Nasjonalbudsjettet 1988.

Hansson, I, 1986, Reformalternativ för inkomstskatten i Sverige, Sosialøkonomen nr. 10, 5-9.

Kaldor, N., 1955, An Expenditure Tax, Allen & Unwin, London.

Lodin, S.O., 1976, Progressiv utgiftsskatt – ett alternativ? Statens offentliga utredningar 1976:62, Finansdepartementet, Stockholm.

Meade Committee, 1978, The Structure and Reform of Direct Taxation, Allen & Unwin for the Institute for Fiscal Studies, London.

NOU 1984 : 22, Personbeskatning, Universitetsforlaget, Oslo.

SOU 1986 : 40, Utgiftsskatt – Teknik och effekter, Stockholm.

NORGES BANKS FOND TIL ØKONOMISK FORSKNING

I samsvar med Fondets formål kan det i juni 1989 utdeles bidrag til forskning, især anvendt forskning, på det økonomiske område, herunder også studier i utlandet i forbindelse med spesielle forskningsoppgaver. Det kan også ytes bidrag til dekning av utgifter i forbindelse med gjesteforedrag og -forelesninger innenfor det økonomiske fagområde og for deltakelse i internasjonale forskningskonferanser.

Bidrag gis ikke til rene utdanningsformål.

Søknadsskjema kan en få ved å henvende seg til:

Norges Banks fond til økonomisk forskning
Postboks 1179, Sentrum
0107 OSLO 1

Tlf. (02) 31 61 65

Søknadsfristen er 1. mai 1989.

Petter Jakob Bjerve
Formann

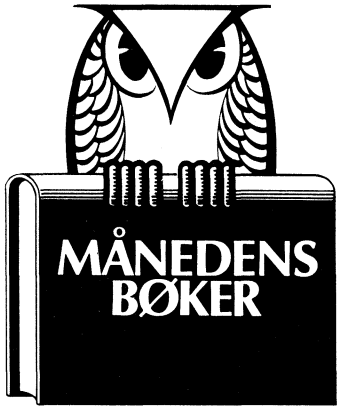

Marshall Jevons:
«The Fatal Equilibrium».
MIT Press 1985, billigutgave
Ballantine 1986.

Et stygt trekk ved denne anmelderen er at hans lesning av skjønnlitteratur har egosentriske overtoner. Best liker han skjønnlitterære figurer som er åndelige tvillingsjeler med han selv – bare litt mer reflekterte og med litt mer fargerike liv. Barneskildringer fra Mongolia fenger liksom ikke helt. – Og det er ikke av veien når romanhelter tråkker opp og ned i gater jeg kjenner godt: Sånn sett er Gunnar Staalesens kriminalbøker en lise for sjelen – for en som er blitt vasket i land i Bergen.

Men i rollen min som økonom er det smått med gjenkjennelsens gledefylte øyeblikk i skjønnlitteraturen. Antakeligvis er vi for kjedelige. Riktignok fins det en kjent norsk roman fra Handelshøyskolemiljø, en gang rettslig fastslått å være pornografi, og nå motsetter forfatteren seg visstnok nyutgaver. Og på syttitallet ble det jo fra m-l hold spredt ondsinnede rykter om at norsk skjønnlitteratur dvelte for mye ved sjelslivet til anemiske universitetslektorer – men det må ha vært universitetslektorer i kunsthistorie. Om økonomene var det stille . . .

For lyspunkter må vi utenlands. Det velvalgte pseudonymet Marshall Jevons har forsynt oss med to kriminalromaner hvor ikke bare økonomer, men også økonomisk teori står sentralt. Det er den siste av disse som er tema for denne anmeldelsen. Den første heter forøvrig *Murder at the margin.*

Dennis Gossen – igjen et velvalgt navn – er en ung, fremadstormende økonom ved Harvard, som er foreslått til fast stilling, *«tenure»*. Men *«promotion and tenure»*-komiteen vender tommelen overraskende ned. Gossen begår selvmord. Det vil si, dette er en kriminalroman, så det var selvfølgelig ikke selvmord, men mord. Økonomiprofessor Henry Spearman får det ikke til å rime at noen synes nyttenivået ved å være død er høyere enn det ved å arbeide på et litt mindre prestisjefylt universitet enn Harvard – og blir dermed detektiven i historien. Henry Spearman plager omgivelsene sine ved stadig å relatere ethvert av hverdagens fenomener til økonomenes tankeapparat – og det blir faktisk et av disse økonomiske resonnementene som til slutt gir løsningen på gåten.

Dette er ikke større litteratur enn mange andre kriminalromaner hvor genrens formkrav dominerer over den menneskelige dybden. Men jeg syns boka var interessant på to måter. For det første gir den et bilde av hvordan personalavgjørelser tas på amerikanske universiteter. I Hernes-utvalget fokuseres det på svakhetene ved bl.a. personalpolitikken ved norske universiteter og høyskoler. – Hvis Marshall Jevons sin beskrivelse i det hele tatt er i nærheten av virkeligheten, er det problemer også ved et av de alternative styringssystemene. Og boka er faktisk en ganske god innføring i den økonomiske tenkemåten. Dels kommer dette fra Henry Spearmans utlegninger – men også fordi vi får beskrevet hvordan ikke- økonomene i *«promotion and tenure»*-komiteen reagerer på Dennis Gossens arbeider: Og dette er vanlige innvendinger mot økonomenes framgangsmåter – som også blir besvart av Henry Spearman.

Oppsummeringsvis: Dette er en bok mange økonomer vil synes det er artig å lese, en dag hodet kjennes tomt. De store sjelelige rystelsene vil utebli. Og jeg tror man kan kjøpe seg popularitet ved å føre opp boka som anbefalt lesning for begynnende økonomistudenter – f.eks. på grunnfag eller i den videregående skolen.

Kjell Erik Lommerud
Universitetet i Bergen

Medlemskap i SF

Tenker du på å melde deg inn i Sosialøkonomenes Forening?
Be om informasjon i sekretariatet, telefon (02) 17 00 35.

Adresseendring

Har du flyttet eller skiftet jobb? Husk å melde fra til foreningen pr. brev eller telefon (02) 17 00 35.

Abonnement

Abonnement løper til oppsigelse foreligger.

Redaktør:
Rolf J. Brunstad

Redaksjon:
Arild Hervik
Torstein Bye
Knut N. Kjær
Kjell Erik Lommerud
Jørn Rattsø
Erling Vårdal

●

Utgitt av
Sosialøkonomenes Forening
Formann: John L. Rogne
Daglig leder: Gerd Buflod

●

Bladets adresse:
Storgt. 26 IV
0184 OSLO 1
Telefon (02) 17 00 35
Telefax (02) 41 81 01
Postgiro: 5 16 78 87
Bankgiro: 6001.05.13408

●

Utkommer med 11 nummer pr. år, den 15. i hver måned unntatt juli.

Abonnement kr 350,–.
Studentabonnement kr. 175,–.
Enkeltnr. kr 50,– inkl. porto.

ANNONSEPRISER
(ekskl m v a):
1/1 side ..... kr. 2 900,–
3/4 side ..... kr. 2 300,–
1/2 side ..... kr. 1 700,–
Byråprovisjon 10%

Frist for annonser:
Den 5. i hver måned.

Forskningsrapporter:
Pr. innrykk kr. 200,–
(maks. 400 anslag)

Trykt i offset.
Grafisk Hus a/s, Bergen

Nye forskningsrapporter

Rapportene fåes kjøpt ved henvendelse til institusjonen.

NORGES BANK

Boks 1179 Sentrum 0107 Oslo 1, tlf. (02) 31 60 60.

A small linear model of wage- and priceinflation in the Norwegian Economy.
Av Ragnar Nymoen.

Notatet inneholder en modell for lønns- og prisdannelse som tar sikte på å fange opp vesentlige sider ved den norske inflasjonsprosessen.

Resultatene viser at den velkjente lønns-prisspiralen går sammen med en lønnsspiral, som gjenspeiler at nominelle lønnstillegg i en sektor av økonomien påvirkes av tillegg i andre sektorer.

Prisene reagerer gjennomgående hurtigere enn lønningene på endrede verdensmarkedspriser, noe som kan bidra til å forklare hvorfor veksten i reallønningene stoppet opp etter de to oljeprissjokkene på 70-tallet.

ISBN 82-90130-71-6. Arbeidsnotat 1988/10. 43 sider. 20. september 1988.

LSE-skolen i økonometri.
Av Øyvind Eitrheim og Ragnar Nymoen.

Notatet gir en vitenskapsfilosofisk karakterisering av en innflytelsesrik metodologisk retning innenfor økonometrifaget som har røtter i miljøet av økonometrikere ved London School of Economics i 1970-årene.

I sin vitenskapsfilosofiske innretning framstår LSE-skolen som nokså eklektisk: Den forsøker å kombinere elementer av en avansert induksjonistisk metodologi med Lakatos' teori om progressive forskningsprogrammer.

ISBN 82-90130-74-0. Arbeidsnotat 1988/11. 51 sider. 15. oktober 1988.

Sammenhengen mellom norske og utenlandske pengemarkedsrenter.
Av Sigbjørn Atle Berg og Birger Vikøren.

De norske pengemarkedene har de senere år fått økt kontaktflate med de utenlandske pengemarkedene. I notatet undersøker vi om dette kan ha redusert norske myndigheters mulighet til å føre en selvstendig rentepolitikk, ved at de innenlandske norske pengemarkedsrentene er blitt bundet sterkere til de utenlandske pengemarkedsrentene. Våre resultater gir ikke grunnlag for å si at bindingen mellom norske og utenlandske pengemarkedsrenter har økt de senere år. Det er særlig valutakursrisikoen som hindrer en slik binding.

ISBN 82-90130-75-9. Arbeidsnotat 1988/12. 75 sider. 26. oktober 1988.

«Rasjonelle forventninger» i makromodeller.
Av Gunnvald Grønvik.

Postulatet om rasjonelle aktører står sentralt i økonomisk teori. Enkelte hevder at dette må innebære at forventningene dannes rasjonelt (RF), og at RF forhindrer stabiliseringspolitikk. I notatet innpasses RF-hypotesen i Leif Johansens spillskjema, og her drøftes påstandene. Konklusjonen avhenger av forutsetningene om teknologi og preferanser, og av hvordan spillet mellom private aktører og styresmakter beskrives. Den aggregerte «rasjonelle forventning» er tvilsom på grunn av ulik informasjon og RF-modellens flertydighet.

ISBN 82-90130-76-7. Arbeidsnotat 1988/13. 33 sider. 1. november 1988.

Professor
Wilhelm Keilhau's minnefond

Fondets formål er å støtte økonomisk forskning og publisering av økonomiske avhandlinger.

Skriftlig søknad sendes til

Leif Høegh & Co. A/S

PARKVEIEN 55 – OSLO 1 – TELEFON 56 35 80

SPESIALTILBUD PÅ SAMLEPERMER

Sosialøkonomen har fornyet seg i 1989 og våre fine samlepermer passer ikke lengre. Permene selges derfor til sterkt reduserte priser.
Benytt anledningen til å få orden på dine gamle blader – så vet du hvor du har dem.
Det er plass til en hel årgang – og bladene settes enkelt inn med klips.

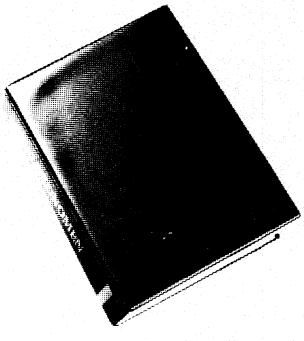

Prisen er kr. 25,– pr. perm, inkl. porto, uten postoppkrav.
Vi sender med innbetalingsblankett.

TIL SOSIALØKONOMENES FORENING
Storgt. 26, 0184 OSLO 1

Send meg _____ stk. samleperm.

Navn _____

Adresse _____

_____

Retur: Sosialøkonomen, Storgt. 26, 0184 Oslo 1

Finansieringsselskapenes Forening

Finansieringsselskapenes Servicekontor

Finansieringsselskapenes Forening er en næringsorganisasjon for landets finansieringsselskaper. Foreningen ivaretar medlemmenes felles interesser overfor myndigheter, organisasjoner, interessegrupper og øvrige samfunn. 38 selskaper med en samlet forvaltningskapital på nærmere 40 mrd. kroner er tilsluttet foreningen. De store finansieringsselskapene er eid av banker og forsikringsselskaper. Finansieringsselskapene yter lån i første rekke til næringslivet, f.eks. i form av leasing, factoring og andre typer av spesialfinansiering. En mindre andel av utlånene går til forbrukere – konsentrert om utlånstypene avbetaling, kjøpe-/kredittkort og kortsiktige lån.

ASS. DIREKTØR/SOUSSJEF

Foreningens administrasjon skal styrkes med en høyt kvalifisert medarbeider – jurist, sosialøkonom eller siviløkonom. Den som ansettes vil fungere som adm. direktørs stedfortreder og vil bl.a. bli pålagt direksjonssekretærfunksjonen. En hovedoppgave for foreningen er å forhandle med myndighetene om utformingen og gjennomføringen av penge- og kredittpolitikken. Forøvrig spenner foreningens arbeidsområde over et vidt spekter, bl.a. utarbeidelse av høringsuttalelser til myndigheter m.v., analyser, utredninger og statistikk vedrørende finansieringsselskapene, intern opplærings- og informasjonsvirksomhet og media- og samfunnskontakt. Arbeidsoppgavene til den som tilsettes kan til en viss grad tilpasses interesse og kvalifikasjoner.

Det vil bli lagt størst vekt på gode generelle kvalifikasjoner, men erfaring fra og interesse for arbeid med næringspolitiske spørsmål – særlig penge- og kredittpolitikk, forvaltningsjus og informasjon – vil også bli tillagt stor betydning.

Det tilbys konkurransedyktig lønn, pensjons- og forsikringsordning og gode øvrige betingelser.

Finansieringsselskapenes Forening holder til i representative lokaler i Havnelagerbygningen, Oslo.

Nærmere opplysninger fås ved henvendelse til adm. direktør Nils Terje Furunes, tlf. (02) 42 98 30.

Søknad sendes innen 15. april til:

Nils Terje Furunes
FINANSIERINGSSELSKAPENES FORENING
Langkaia 1, 0150 OSLO 1